

Analysis of the Concept of Academic Dependency among Elementary Students Educated in Virtual Education: A Grounded Theory

Zeinab Rafiei Mazrae-e-Naw¹, Kazem Barzegar Bafrooei², Hossain Hassani³,
Zohreh Karami⁴

1. Master of Educational Psychology, Yazd University, Yazd, Iran. zanabr211174@gmail.com
2. Associate Professor, Department of Psychology and Educational Sciences, Yazd University, Yazd, Iran (**Corresponding author**). k.barzegar@yazd.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Psychology and Educational Sciences, Yazd University, Yazd, Iran. hassani.hossain@yazd.ac.ir
4. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Farhangian University, Tehran, Iran. karami_z@yahoo.com

Abstract

Background and Objectives: Academic dependency refers to a situation in which students rely on external help and support from parents or teachers to complete their academic assignments and tasks. The present study aimed to analyze the concept of academic dependency among elementary students educated during the period of virtual learning.

Method: This research is a qualitative study that was conducted using the "grounded theory" research method. The target population in this study included mothers of students who exhibited signs of academic dependency during the virtual learning period. Participants were selected using purposive sampling. Data were collected through semi-structured, in-depth interviews. Theoretical saturation was achieved after conducting 11 interviews. The data were analyzed using "coding" and "categorization" in three levels of open, axial, and selective coding based on Strauss and Corbin.

Findings: The findings indicate that academic dependency is one of the most significant challenges in virtual education, rooted in psychological, age-related, economic, systemic, and educational causes. Intervening environmental conditions (such as communication, psychological, inflexible, occupational, financial, and educational circumstances) and contextual conditions (personality and family) were identified as effective factors contributing to this phenomenon. Furthermore, legislative, psychological, reward and punishment, and collaborative strategies have been proposed to address this issue. The consequences of academic dependency also encompass family, psychological, academic, and physical dimensions.

Conclusion: Virtual education has increased students' academic dependence on parents. Therefore, it is essential to design joint intervention programs among schools, families, and specialists to reduce this dependence and strengthen self-regulated learning.

Keywords: Academic dependency, Grounded theory research, Students, Teachers, Virtual education, Parents.

Received: 2026/05/14; **Revised:** 2026/08/02; **Accepted:** 2026/08/12; **Published online:** 2026/10/02

Citation: Rafiei Mazrae-e-Naw, Z., Barzegar Bafrooei, K., Hassani, H., & Karami, Z. (2026). Analysis of the concept of academic dependency among elementary students educated in virtual education: A grounded theory. *Research and Innovation in Primary Education*, 8(3), 193-224. <https://doi.org/10.48310/reek.2026.5115>

Publisher: Farhangian University

<https://reek.cfu.ac.ir/>

Article type: Research Article

© 2026 / authors retain the copyright and full publishing rights.

Extended Abstract

Introduction: During the unprecedented period of the COVID-19 pandemic, students and their families encountered an unfamiliar and highly challenging educational environment. These circumstances led to significant shifts in student–parent relationships, particularly concerning academic dependency. In this study, academic dependency is defined as a condition wherein students increasingly rely on external support—primarily from parents or teachers—to complete their homework and fulfill academic responsibilities. During the pandemic, due to infrastructural limitations, students’ lack of preparedness, insufficient quality of online educational programs, teachers’ inadequate command over virtual classrooms, and broader pedagogical shortcomings, families were compelled—beyond their usual domestic roles and occupations—to actively support and participate in their children’s education. This situation created new challenges for both families and students and significantly contributed to students’ growing academic dependency on their parents. Consequently, academic dependency on parents has emerged as a critical issue warranting scholarly investigation. A review of existing literature revealed a notable research gap: no prior studies have specifically addressed academic dependency as it developed during this unique period. To address this gap, the present study was conducted with the aim of exploring and conceptualizing academic dependency among elementary school students who experienced remote learning during the pandemic.

Method: This study falls within the category of qualitative research and employs the grounded theory approach. The target population comprised mothers of elementary school girls whose children had attended virtual classes during the pandemic and who had observed their children’s growing academic reliance on them. Given the qualitative nature of the inquiry, purposive sampling was utilized. Data collection continued until theoretical saturation was achieved. After conducting in-depth interviews with 11 mothers, the data became repetitive and yielded no new insights, indicating that saturation had been reached. Semi-structured, in-depth interviews guided by a standardized interview protocol were used for data collection. Each interview lasted between 15 and 45 minutes on average. Data analysis followed Strauss and Corbin’s three-stage coding process—open, axial, and selective coding—through systematic categorization and thematic development, ultimately leading to the formulation of a research model. To ensure trustworthiness, multiple strategies were employed. For instance, participants were presented with a summary of the findings and the emergent conceptual model to verify its alignment with their lived experiences. Additionally, interpretations were continuously cross-checked against raw interview transcripts to ensure they were firmly rooted in the data and not influenced by researcher bias. To enhance transferability, the study aimed for rich, detailed, and contextually adequate descriptions, analyses, and interpretations of the data.

Findings: In response to the first research question, findings identified the core phenomenon of academic dependency among students who studied remotely during the pandemic, manifested through behavioral and psychological indicators. Behavioral indicators primarily appear in students’ personal conduct and their interpersonal, family, and social interactions. Psychological indicators, meanwhile, were evident in students’ emotional states and personality traits, sometimes requiring therapeutic intervention. Regarding the second research question, causal factors contributing to academic dependency were categorized as follows: intensifying psychological factors, age-related factors, intensifying economic factors, intensifying systemic factors, and mitigating systemic factors. Intensifying psychological factors refer to internal conditions that heighten students’ reliance on parents. Age-related factors stem from students’ young age, which naturally increases dependence. Intensifying systemic factors relate to deficiencies in teaching practices and the school environment that exacerbate dependency. Conversely, mitigating systemic factors involve effective approaches to virtual instruction that reduce such dependency. Additionally, mitigating educational factors denote specific parenting or pedagogical practices that successfully decrease students’ reliance on their parents.

In answer to the third research question, intervening conditions influencing the development of academic dependency included: communicative conditions, psychological conditions, inflexible conditions, occupational/financial conditions, and academic conditions. Communicative conditions refer to how students interact with their social environment, fostering dependency. Psychological conditions encompass mental health manifestations that necessitate clinical attention and contribute to dependency. Inflexible conditions reflect rigidities in the social or educational environment that reinforce dependency. Favorable occupational and financial conditions, however, can alleviate dependency levels. Academic conditions pertain to the current state of the school system, which may either increase or decrease dependency.

Addressing the fourth research question, contextual conditions shaping academic dependency were identified as personality-related and family-related conditions. Personality-related conditions are intrinsic to the dependent student's character, while family-related conditions refer to behavioral patterns exhibited by parents in their interactions with their children.

In response to the fifth research question, key strategies for addressing the challenges of academic dependency included: regulatory strategies, psychological strategies, reward-and-punishment strategies, and collaborative strategies. Regulatory strategies involve establishing and enforcing rules and policies to improve the current situation. Psychological strategies, grounded in psychological and behavioral principles, aim to strengthen children's self-efficacy and self-confidence. Reward-and-punishment strategies utilize reinforcement systems to encourage positive behaviors and discourage negative ones. Collaborative strategies emphasize cooperation and shared responsibility between parents and educators in the learning process.

Finally, regarding the sixth research question, consequences of academic dependency were categorized into four domains: familial, psychological, academic, and physical. Familial consequences refer to impacts on family dynamics and relationships, potentially affecting the overall quality of life and members' mental well-being. Psychological consequences involve emotional and cognitive effects arising from pandemic-related experiences. Academic consequences pertain to the influence of dependency on students' scholastic performance. Physical consequences refer to potential somatic risks or health-related harms. Based on these findings, a paradigmatic model of students' academic dependency on parents during virtual learning was developed.

Discussion and Conclusion: The findings demonstrate that virtual learning, particularly in the context of academic assignments, significantly heightened students' reliance on parental support. This dependency emerged from a confluence of individual and contextual factors, including students' inherent personality traits, parental interaction styles, and the pronounced absence of peer-mediated social engagement during remote instruction. Importantly, the study reveals that such academic dependency undermines the development of autonomous learning behaviors and erodes students' self-confidence. These outcomes underscore the necessity of reconfiguring remote pedagogy to actively cultivate learner independence rather than inadvertently reinforcing parental substitution. Consequently, mitigating academic dependency requires the systematic design and implementation of comprehensive, multi-stakeholder intervention programs that integrate schools, families, and educational specialists. Such frameworks should prioritize the development of self-directed learning competencies, establish evidence-based guidelines for parental involvement, and embed targeted psychological and pedagogical support. In conclusion, addressing academic dependency is not merely a corrective measure but a foundational imperative for fostering resilient, student-centered virtual and hybrid learning environments.

Ethical Considerations: Compliance with Ethical Guidelines: Ethical principles were fully adhered to in this study. Participants were informed that they could withdraw from the study at any time. Additionally, all participants were made aware of the research process.

Authors' Contribution: This article is an excerpt from the first author's master's thesis, and the authors' contributions to this article are as follows:

First author: Designing the research design, collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, presenting findings, and analyzing results; Second author: Thesis supervisor, guide for research design, supervision of all stages of research, review and control of research results, correction, review, and finalization of the article; Third author: Thesis advisor, consulting on research design, supervising all stages of research, reviewing and controlling research results, revising, reviewing, and finalizing the article; Fourth author: Study and review of the research, participation in extracting the article from the research, and participation in the design, review, and finalization of the article.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Funding: This study received no financial support from any organization or institution.

Acknowledgements: The authors of the article would like to express their gratitude to all participants who collaborated during the research process.

واکاوی مفهوم وابستگی تحصیلی در بین دانش آموزان ابتدایی تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی: مطالعه داده بنیاد

زینب رفیعی مزرعه‌نو^۱، کاظم برزگر بفروئی^۲، حسین حسینی^۳، زهره کرمی^۴

۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. zanabr211174@gmail.com

۲. دانشیار دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه یزد، یزد، ایران (نویسنده مسئول).

k.barzegar@yazd.ac.ir

۳. استادیار دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه یزد، یزد، ایران. hassani.hossain@yazd.ac.ir

۴. استادیار گروه آموزش علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. karami_z@yahoo.com

چکیده

زمینه و هدف: وابستگی تحصیلی به وضعیتی گفته می‌شود که در آن دانش‌آموزان برای انجام تکالیف و وظایف تحصیلی خود به کمک و حمایت خارجی از سوی والدین یا معلمان متکی هستند. پژوهش حاضر با هدف واکاوی مفهوم وابستگی تحصیلی در بین دانش‌آموزان ابتدایی تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی انجام گرفت.

روش: این پژوهش از نوع پژوهش‌های کیفی است که با استفاده از روش پژوهش «داده بنیاد» انجام گرفته است. جامعه هدف در پژوهش حاضر شامل مادران دانش‌آموزانی بود که فرزندانشان در دوران آموزش مجازی دارای علائم وابستگی تحصیلی بودند. انتخاب آن‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند انجام گرفت. ابزار پژوهش «مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته» بود. با انجام ۱۱ مورد مصاحبه، اشباع نظری حاصل شد. داده‌ها به شیوه «کدگذاری» و «مقوله‌بندی» در سه سطح کدگذاری باز، محوری و انتخابی استراوس و کوربین تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج یافته‌ها نشان می‌دهد وابستگی تحصیلی از مهم‌ترین معضلات آموزش مجازی است که ریشه در علل روان‌شناختی، سنی، اقتصادی، سیستمی و تربیتی دارد. شرایط مداخله‌گر محیطی (مانند شرایط ارتباطی، روانی، غیرمنعطف، شغلی و مالی، و تحصیلی) و شرایط زمینه‌ای (شخصیتی و خانوادگی) به عنوان عوامل مؤثر بر این پدیده شناسایی شدند. همچنین، برای مقابله با این مشکل، راهبردهای قانون‌گذاری، روان‌شناختی، تشویق و تنبیه، و همیاری، پیشنهاد شده است. پیامدهای ناشی از وابستگی تحصیلی نیز ابعاد خانوادگی، روان‌شناختی، تحصیلی و جسمانی را در بر می‌گیرد. **نتیجه‌گیری:** آموزش مجازی موجب افزایش وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان به والدین شده است، بنابراین، طراحی برنامه‌های مداخله‌ای مشترک میان مدارس، خانواده‌ها و متخصصان برای کاهش این وابستگی و تقویت یادگیری خودگردان، ضروری است.

کلیدواژه‌ها: آموزش مجازی، پژوهش داده بنیاد، دانش‌آموزان، معلمان، وابستگی تحصیلی، والدین.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۲۴؛ تاریخ اصلاح: ۱۴۰۵/۰۵/۱۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۲۱؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۷/۱۰

استناد به این مقاله: رفیعی مزرعه‌نو، زینب؛ برزگر بفروئی، کاظم؛ حسینی، حسین؛ کرمی، زهره. (۱۴۰۵). واکاوی مفهوم وابستگی تحصیلی در بین دانش‌آموزان ابتدایی تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی: مطالعه داده بنیاد. پژوهش و نوآوری در آموزش ابتدایی، ۸(۳)، ۱۹۳-۲۲۴. <https://doi.org/10.48310/reek.2026.5115>

نوع مقاله: پژوهشی

<https://reek.cfu.ac.ir/>

ناشر: دانشگاه فرهنگیان

© ۱۴۰۵ / نویسندگان دارنده حق مؤلف مقاله خود بدون محدودیت هستند.

مقدمه

در دسامبر ۲۰۱۹، شیوع بیماری کروناویروس^۱ (COVID-19) در ووهان^۲ چین رخ داد و به سرعت در سراسر چین، و سپس در سرتاسر جهان، گسترش یافت (Li et al., 2020). در کشور ایران هم، با شیوع و گسترش این ویروس، وزارت آموزش و پرورش و وزارت علوم دستور به تعطیلی دانشگاه‌ها و مدارس دادند. این تعطیلی‌ها به بزرگ‌ترین چالش نظام آموزشی کشور و همچنین جهان تبدیل شد. با به وجود آمدن چنین شرایطی، نظام آموزشی هر کشور سعی می‌کند، تا به هر شکل ممکن، آموزش خود را از سر گیرد و در عصر حاضر طبیعتاً بهره‌گیری از آموزش در فضای مجازی بهترین موقعیت برای پوشش خلأ آموزشی پیش آمده بود (سلیمی و فردین، ۱۳۹۹).

در طول دوره بی‌سابقه بیماری کرونا، دانش‌آموزان و خانواده‌ها با محیطی ناشناخته و چالش‌برانگیز برای تحصیل و آموزش مواجه شدند. این شرایط منجر به تغییراتی در روابط دانش‌آموزان و والدینشان، به‌ویژه در موضوع وابستگی تحصیلی،^۳ گردید. وابستگی تحصیلی به‌عنوان یک عامل مهم در پیشرفت تحصیلی و رونق تحصیلی دانش‌آموزان شناخته می‌شود، اما نقش و اهمیت این مفهوم در دوران کرونا، و پس از آن، هنوز به‌طور کامل مورد توجه و بررسی قرار نگرفته است. در این پژوهش، وابستگی تحصیلی به‌عنوان وضعیتی تعریف می‌شود که در آن دانش‌آموزان برای انجام تکالیف و وظایف تحصیلی خود به‌طور فزاینده‌ای به کمک و حمایت خارجی، به‌ویژه از سوی والدین یا معلمان، متکی هستند. این وابستگی به معنای نداشتن استقلال در امور تحصیلی و ناکارآمدی تحصیلی است؛ به این صورت که دانش‌آموز هنگام انجام فعالیت‌های درسی به حضور یکی از والدین در کنار خود نیاز دارد و تقریباً بدون حضور او از عهده تکالیفش برنمی‌آید. در این وضعیت، دانش‌آموز خودکارآمدی لازم را ندارد. خودکارآمدی تحصیلی را می‌توان به‌عنوان اطمینان افراد در مورد توانایی‌شان برای انجام موفقیت‌آمیز تکالیف تحصیلی در یک سطح مشخص شده تعریف کرد (Schunk, 1990). اولین شخصی که به مفهوم خودکارآمدی پرداخت بندورا^۴ بود؛ او خودکارآمدی را یکی از فرایندهای شناختی می‌داند که از طریق آن، بسیاری از رفتارهای اجتماعی و خصوصیات شخصی خود را گزارش می‌دهیم. باورهای خودکارآمدی بر انتخاب تکلیف و تلاش و پیشرفت افراد تأثیر می‌گذارند (Hill, 2014) و یکی از جنبه‌های مهم خودکارآمدی خودکارآمدی تحصیلی است که به باور دانش‌آموزان درباره توانایی خود برای فهمیدن یا انجام دادن تکالیف درس و رسیدن به اهداف در یک زمینه تحصیلی مشخص است (Altunsoy et al., 2010).

در دوران کرونا، آموزش مجازی جایگزین آموزش حضوری شد. آموزش مجازی^۵ شامل طیف وسیعی از فرایندها و اقدامات اطلاعاتی برای یادگیری است، از جمله آموزش مبتنی بر وب، آموزش مبتنی بر کامپیوتر، کلاس‌های مجازی و همکاری‌های دیجیتالی؛ که شامل ارائه محتوا از طریق اینترنت، اینترنت، اکسترانت، پخش‌های ماهواره‌ای، نوارهای ویدیویی و صوتی، انتقالات ماهواره‌ای، تلویزیون تعاملی و... است (Foulerton et al., 2023). با همه‌گیری ویروس کرونا، آموزش مجازی سرعت و جدیت بیشتری گرفت؛ این حرکت سریع به سوی دنیای مجازی و دور شدن از روابط انسانی نگرانی عمده‌ای را در استفاده از این فضا برای آموزش ایجاد کرد. از آنجایی که دانش‌آموزان در مدرسه حضور نداشتند، وظایف نظارتی مدرسه تا حد زیادی باید توسط والدین صورت می‌گرفت؛ مواردی از قبیل غیبت غیرموجه در ساعات برخی دروس و عدم تمرکز کافی در کلاس آنلاین و انجام ندادن تکالیف توسط خود دانش‌آموز باعث شده بود تا والدین همکاری بیشتری با معلمان انجام دهند تا بتوانند به افزایش بازدهی فرزندانشان کمک کنند، اما کمک کردن زیاد و دیکته کردن تکالیف توسط والدین در زمان آموزش مجازی موجب شده بود تا آن‌ها زمان بیشتری را با فرزندانشان سپری کنند، که همین امر موجب کاهش مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان شده بود (جامی‌رودی و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین، بر اساس پژوهش کردلو و مرادی (۱۴۰۰)، چالش‌های آموزش مجازی در ایام کرونا شامل مشکلات فنی، ساختاری و سیستمی در شبکه‌های مجازی؛ عدم کاربرد این نوع آموزش در روش‌های

1. Corona virus
2. Wuhan
3. academic dependency
4. Bandura
5. virtual training

فعال تدریس؛ توجه ناچیز به تربیت و پرورش اخلاقی دانش‌آموزان؛ نقض حریم خصوصی معلم؛ در خطر قرار گرفتن جسمانی و روانی دانش‌آموزان؛ افزایش خشونت‌های خانوادگی و غیره است. بر اساس پژوهش Sedaghatjou et al. (2023)، معلمان و اساتید از مشکلات آموزشی، مشکلات مرتبط با فناوری و ارزشیابی شکایت داشتند و اکثر معلمان از آموزش مجازی رضایت نداشتند. همچنین بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده خارجی، آموزش مجازی در ایام کرونا چالش‌های بسیاری ایجاد نمود، از جمله: تأثیر منفی بر خلاقیت فکری و اجتماعی شدن دانش‌آموزان (Sejuti & Banik, 2024)؛ تأثیر منفی بر سلامت جسم، سلامت روان و یادگیری و مشارکت دانش‌آموزان (Manohar, 2024)؛ افزایش مشکلات در املا و درک مطلب (Nappo et al., 2024)؛ نقص در مدیریت فعالیت‌ها توسط معلمان، عدم تعامل با همسالان و معلمان، ضعف در مهارت‌های حرکتی ظریف و یادگیری حروف و اعداد (Chuma & Jácome, 2024)؛ افزایش اضطراب و استرس دانش‌آموزان (Takash et al., 2024)؛ ایجاد مشکلات سلامت روان برای دانش‌آموزان (D'amore et al., 2023)؛ عدم برگزاری کلاس‌های عملی، دسترسی محدود به امکانات فیزیکی مثل آزمایشگاه، اختلال در یادگیری، و از بین رفتن انگیزه و علاقه به یادگیری در فراگیران (Onyema, 2020). وابستگی زیاد دانش‌آموزان به والدین خود در دوران کرونا، به دلایلی از جمله تغییر در شرایط زندگی و تحصیلی، افزایش زمان مشترک با والدین، اعمال محدودیت‌های اجتماعی به واسطه شیوع بیماری کرونا، افزایش نگرانی و استرس، و ایجاد یک محیط آرام و... بوده است. این وابستگی منجر به کاهش استقلال فرد شده، و به تبع آن، دانش‌آموزان ممکن است در محیط مدرسه با مشکلاتی مواجه شوند (عاشوری‌نالی‌کاشری، ۱۴۰۱).

به منظور آشنایی بیشتر با پیشینه پژوهشی پیرامون موضوع، به نتایج برخی پژوهش‌های انجام‌شده داخلی و خارجی، که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با پژوهش حاضر در ارتباط هستند، در ادامه اشاره می‌شود: چوب‌داری و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهش خود، از طریق مرور نظام‌مند پژوهش‌های صورت‌گرفته سال ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰، به بررسی پیامدهای روان‌شناختی کروناویروس پرداختند. نتایج پژوهش آن‌ها مشخص ساخت پیامدهای روان‌شناختی این پاندمی برای کودکان شامل مشکلات مربوط به خودتنظیمی، اضطراب و ترس، مشکلات مربوط به سازگاری و افسردگی و اختلال‌های روانی است. نتایج پژوهش ابوالمعالی‌الحسینی (۱۳۹۹) نیز نشان داد که دانش‌آموزان در دوران کرونا و قرنطینه با مشکلات روان‌شناختی متعددی، از جمله اضطراب، افسردگی، تنهایی و خشم در بعد فردی، مواجه بوده‌اند. در سطح بین‌فردی، کاهش تعامل با خانواده، دوستان و معلمان همراه با حمایت‌های اجتماعی ناکافی و کاهش درآمد خانواده را تجربه کرده‌اند. همچنین، در حوزه آموزشی چالش‌هایی مانند ضعف در حضور شناختی و اجتماعی، کاهش انگیزه، افزایش بار شناختی و نگرانی از ارزشیابی گزارش شده است. مصیبی‌اردکانی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند که آموزش مجازی در دوران کرونا باعث درگیری گسترده والدین در امور تحصیلی فرزندان، از جمله همراهی در کلاس و انجام تکالیف، شد. بسیاری از دانش‌آموزان به حضور والدین، به‌ویژه مادر، برای راهنمایی وابسته شدند. پژوهشی با هدف «بررسی تأثیر کرونا بر آموزش پایه اول ابتدایی» توسط کیانی و حسین‌نژاد (۱۴۰۰) صورت گرفت. نتایج این پژوهش کیفی نشان داد که تمامی خانواده‌ها موافق آموزش حضوری هستند و همچنین معتقدند آموزش حضوری تأثیرات مثبت دیگری از جمله اجتماعی شدن دانش‌آموز، کاهش وابستگی به خانواده و استقلال دانش‌آموز داشته است، که در آموزش مجازی این شرایط فراهم نیست. نتایج پژوهش ثمری صفا و آذیر (۱۴۰۰) نشان داد آموزش امید درمانی بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان در دوران کرونا اثربخش است. نتایج پژوهش احمدی (۱۴۰۱) تجربه معلمان دوره متوسطه از آموزش مجازی را بر اساس شش مضمون اصلی تحلیل کرد که نشان‌دهنده چالش‌های عمده در این شیوه آموزشی است. از جمله این چالش‌ها می‌توان به عدم آشنایی دانش‌آموزان با آموزش مجازی، نبود روش و نرم‌افزار مناسب، ضعف در انتقال محتوا و فقدان ارتباط مستقیم معلم و دانش‌آموز اشاره کرد. همچنین، دانش‌آموزان از جو تربیتی مدرسه محروم شدند و والدین به‌طور ناقص در فرایند یادگیری آن‌ها مشارکت داشتند.

حاجی‌زاده و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی کیفی با عنوان «تحلیل فرصت‌ها و چالش‌های آموزش مجازی در دوران کرونا: رهیافت توسعه آموزش مجازی در پساکرونا» ۶۰ مضمون پایه، ۳۷ مضمون سازمان‌دهنده و ۴ مضمون فراگیر را شناسایی نمودند. در این راستا

مشکلات موجود و چالش‌های آموزش مجازی شامل ۴۱ مضمون، فرصت‌های آن شامل ۴ مضمون، پیامدها شامل ۵ مضمون و راهکارهای توسعه آموزش مجازی شامل ۴۲ مضمون سازمان‌دهنده بود. در پژوهشی که به صورت کیفی از نوع سنتزپژوهی توسط محمدی و همکاران (۱۴۰۱) انجام گرفت، ارزیابی حاصل از مقالات نشان داد که کرونا و قرنطینه خانگی باعث کاهش تعاملات اجتماعی، تعطیلی مدارس و عدم مشارکت با همسالان و به هم ریختن خودتنظیمی و تحرک کم در خانه و ترس از استرس و اضطراب و پدید آمدن علائم افسردگی در کودکان و نوجوانان شده است. رضی‌نژاد و عظیمی (۱۴۰۱) در پژوهش خود نشان دادند که آموزش مجازی، از نظر تأثیرگذاری بر عملکرد دانش‌آموزان و دانشجویان و گستره پوشش آموزشی، مزایای بیشتری نسبت به آموزش حضوری دارد. با این حال، آموزش مجازی به تنهایی نمی‌تواند تمام اهداف آموزشی را محقق کند. بنابراین، پیشنهاد شده که تلفیقی از آموزش مجازی و حضوری به عنوان راهکاری مؤثر در نظر گرفته شود. نتایج پژوهش شعبان‌نژادشانی و همکاران (۱۴۰۲) نشان دادند که خودکارآمدی تحصیلی با وابستگی به شبکه‌های مجازی در دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان بابل رابطه منفی معناداری دارد.

در بین مطالعات خارجی، نتایج پژوهش Purwanto et al. (2020) نشان داد در دوران کرونا دانش‌آموزان با محدودیت در تعاملات اجتماعی، چالش‌های نیازهای آموزشی ویژه و افزایش زمان استفاده از صفحه نمایش مواجه بودند. والدین نیز با کمبود انضباط یادگیری در خانه، زمان بر بودن همراهی تحصیلی، مهارت‌های دیجیتال ناکافی و هزینه‌های اینترنت دست و پنجه نرم کردند. معلمان نیز، به دلیل محدودیت در روش‌های تدریس، پوشش ناقص محتوای درسی، ضعف فناوری و هزینه‌های بالای اینترنت، با چالش‌های جدی روبه‌رو شدند. نتایج پژوهش Engin (2020) نشان داد که پیشرفت و انگیزه دانش‌آموزان تحت تأثیر عواملی مانند تحصیلات بالای پدران، انگیزه بالای معلمان و نگرش دموکراتیک خانواده قرار دارد. همچنین، نگرش سهل‌انگارانه والدین تأثیر منفی بر انگیزه و عملکرد تحصیلی فرزندان دارد. Altunsoy et al. (2010) پژوهشی با عنوان «افزایش طولی علائم افسردگی دوران کودکی در طول قرنطینه کووید ۱۹» در انگلستان انجام دادند که نتایج نشان داد علائم افسردگی کودکان نسبت به قبل از قرنطینه به طور قابل توجهی افزایش یافته است. نتایج پژوهش Lau & Lee (2021) نشان داد در دوران کرونا در هنگ‌کنگ اکثر کودکان در تکمیل وظایف یادگیری از راه دور در خانه با مشکلاتی مواجه بودند. این مشکلات عمدتاً شامل عدم علاقه به یادگیری و محدودیت‌های مرتبط با محیط خانه بود. بیشتر کودکان قادر به انجام مستقل وظایف یادگیری نبودند. Maximova et al. (2022) در پژوهش خود نشان دادند که، در طول اولین قرنطینه کووید-۱۹ در کانادا، کودکان دبستانی با کاهش فعالیت بدنی، افزایش استفاده از صفحه نمایش و اختلال در الگوی خواب مواجه شدند. با این حال، کودکانی که نگرش مثبتی به سبک زندگی سالم داشتند، رفتارهای سالم‌تری را حفظ کردند و سلامت روانی بهتری را گزارش نمودند. Ren et al. (2021) در پژوهشی با عنوان «تأثیر روان‌شناختی کووید-۱۹ بر دانش‌آموزان پس از بازگشایی مدارس»، از میان ۴۷۸ پرسش‌نامه معتبر آنلاین جمع‌آوری شده بین ۱۴ تا ۲۰ سپتامبر، ۱۵.۵٪ علائم اضطراب و ۳۲.۴٪ علائم افسردگی را نشان دادند. تجزیه و تحلیل توصیفی ویژگی‌های فردی اولیه نشان داد که دانش‌آموزان در پایه بالاتر، با داشتن اقوام یا دوستان آلوده، ترس از آلوده شدن و داشتن نگرش بدبینانه به این بیماری، اضطراب یا افسردگی را تجربه کردند. Cost et al. (2021) در یک مطالعه مقطعی بزرگ با عنوان «تأثیر همه‌گیری کووید-۱۹ بر سلامت روان کودکان و نوجوانان کانادایی» تأثیر اقدامات اضطراری و ویروس کرونا را بر سلامت روان کودکان و نوجوانان بررسی کردند. نتایج آزمایش نشان داد که، بسته به گروه سنی، ۶۷ تا ۷۰ درصد از کودکان یا نوجوانان، حداقل در یکی از حوزه‌های سلامت روان، وضعیتشان وخیم‌تر شد. میزان وخامت در گروه‌های سنی مختلف و گروه‌های تشخیصی روان‌پزشکی موجود متغیر بود: افسردگی ۳۷-۵۶٪، اضطراب ۳۱-۵۰٪، تحریک‌پذیری ۴۰-۶۶٪، نقص توجه ۴۰-۵۶٪، بیش‌فعالی ۲۳-۵۶٪، وسواس / اجبار ۱۳-۳۰٪. استرس بیشتر ناشی از انزوای اجتماعی با وخامت در همه حوزه‌های سلامت روان همراه بود. بر اساس نتایج پژوهش‌ها می‌توان گفت، در دوران آموزش مجازی ناشی از همه‌گیری کووید-۱۹، کودکان، به دلیل فقدان محیط ساختاریافته مدرسه، کاهش تعاملات اجتماعی و ضعف در خودتنظیمی، به طور گسترده‌ای به والدین خود، به ویژه مادران،

برای هدایت و انجام فعالیت‌های تحصیلی وابسته شدند؛ این وابستگی در پی فقدان حضور مستقیم معلم، عدم آشنایی با فضای مجازی، و ناکافی بودن حمایت‌های اجتماعی شکل گرفت و مانع از توسعه استقلال تحصیلی آنان شد. علاوه بر این، نگرش‌های سهل‌انگارانه یا ناکارآمد والدین و عدم مدیریت مناسب فضای یادگیری خانه این وابستگی را تشدید کرد و پایه‌های لازم برای یادگیری خودگردان را تضعیف نمود. به‌طور کلی، در شرایط کرونا، به دلیل مشکلات زیرساختی، عدم آمادگی دانش‌آموزان، عدم کیفیت لازم در برنامه‌های آموزش الکترونیکی^۱ و تسلط ناکافی معلم بر کلاس درس مجازی و ضعف‌های آموزشی، خانواده‌ها مجبور بودند جدا از شغل و نقشی که در خانه داشتند به حمایت و مشارکت در تحصیل فرزندانشان بپردازند و این موضوع خانواده و دانش‌آموزان را با مشکلاتی مواجه نمود و باعث وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان به والدین شد. بنابراین، وابستگی تحصیلی به والدین موضوع مهمی است که لازم است مورد بررسی قرار گیرد. با بررسی پیشینه پژوهشی، مشخص شد پژوهشی کاملاً مرتبط با پژوهش حاضر وجود ندارد، و در خصوص موضوع وابستگی تحصیلی به‌وجود آمده در این دوران پژوهشی مرتبط صورت نگرفته است و خلأ پژوهشی احساس می‌شود. برخی پژوهش‌ها به آموزش و یادگیری و اثرات روان‌شناختی پیش‌آمده در دوران کرونا و کارآمدی تحصیلی و سبک‌های دلبستگی پرداخته‌اند. همچنین، پژوهش‌های صورت‌گرفته در ایران، بیشتر به چالش‌های آموزشی و مزایا و معایب آموزش مجازی در دوران کرونا پرداخته‌اند، و کمتر پژوهشگری به مسائل روان‌شناختی حاصل از آموزش مجازی در این دوران، توجه نموده است. بنابراین، این پژوهش بر نقش آموزش مجازی در وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان ابتدایی تحصیل کرده در دوران کرونا تمرکز نمود. نتایج این پژوهش برای والدین، معلمان، برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزشی می‌تواند بسیار راهگشا باشد. پژوهش حاضر سعی دارد تا مفهوم وابستگی تحصیلی را در بین دانش‌آموزان تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی از دیدگاه والدین، مورد بررسی قرار دهد. هدف پژوهش حاضر واکاوی ابعاد و مؤلفه‌های مفهوم وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی در قالب یک پژوهش داده‌بنیاد است.

روش

با توجه به نوع مسئله و اهداف، سؤالات، و روش گردآوری داده‌ها، پژوهش موردنظر در دسته پژوهش‌های (کیفی) با روش داده‌بنیاد (گردند تئوری)^۲ قرار می‌گیرد. نظریه داده‌بنیاد به دنبال توصیف و درک فرایندهای اصلی ساختاری و روانی اجتماعی و بررسی عمیق اعمال بالینی، رفتارها، عقاید و طرز فکرهای افراد و گروه‌هاست، به همان نحوی است که در زندگی واقعی آن‌ها روی می‌دهد. از این روش تحقیق در مواقعی استفاده می‌شود که در مورد آن موضوع تحقیقات زیادی صورت نگرفته است و یا اینکه هدف کسب دیدگاه جدیدی در زمینه‌های تحقیقاتی آشناست (Strauss & Corbin, 2008). در این پژوهش، به‌صورت آگاهانه و با توجه به اهداف تحقیق، از رویکرد استراوس و کوربین (Strauss & Corbin, 2008) در چارچوب نظریه‌پردازی داده‌بنیاد استفاده شد. این رویکرد با تأکید بر ساختارمندی در کدگذاری (سه‌سطحی: باز، محوری و گزینشی)، شناسایی شرایط علی، مداخله‌گر، زمینه‌ای، راهبردها و پیامدها، و همچنین تلاش برای ساخت یک مدل مفهومی تبیینی، با هدف پژوهش، یعنی درک عمیق و تبیین پدیده «وابستگی تحصیلی» در بستر آموزش مجازی، هماهنگی کامل دارد. جامعه هدف این پژوهش، شامل مادران دانش‌آموزان ابتدایی دختر بودند که فرزندانشان سابقه تحصیل در دوران کرونا و آموزش مجازی را داشته‌اند و در این مدت متوجه وابستگی فرزندشان در امور تحصیلی به خود شده‌اند. با توجه به ماهیت پژوهش، از روش نمونه‌گیری هدفمند به‌صورت دردسترس، به‌منظور دستیابی به نمونه‌هایی با اطلاعات کافی و مرتبط به موضوع پژوهش، استفاده شد. نمونه‌گیری تا حد اشباع نظری داده‌ها (کفایت داده‌ها) ادامه یافت. پس از مصاحبه با ۱۱ نفر از مادران، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها تکراری و فاقد یافته جدیدی بود و اشباع موردنظر حاصل گردید. اطلاعات جمعیت‌شناختی افراد شرکت‌کننده در جدول ۱ ارائه شده است.

1. e-learning

2. grounded theory

جدول ۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی افراد شرکت‌کننده در پژوهش

ردیف	کد	سن	تحصیلات	رشته تحصیلی	شغل	سابقه کار	پایه تحصیلی دانش‌آموز	تعداد فرزندان	جایگاه در ترتیب فرزندان	سال‌هایی که مجازی گذرانده
۱	A	۳۶	فوق لیسانس	تکنولوژی آموزشی	معلم	۱۲	ششم	۲	فرزند اول	پایه دوم و سوم و چهارم
۲	B	۳۴	لیسانس	شیمی	معلم	۸	پنجم	۲	فرزند اول	پایه اول و دوم و سوم
۳	C	۳۰	لیسانس	حسابداری	حسابدار	۵	چهارم	۱	تک‌فرزند	پایه اول و دوم
۴	D	۴۵	فوق لیسانس	تحصیلات حوزوی	مشاور	۲	پنجم	۳	فرزند آخر	پایه اول و دوم و سوم
۶	E	۴۲	لیسانس	آموزش ابتدایی	خانه‌دار	-	پنجم	۲	فرزند اول	پایه اول و دوم و سوم
۷	F	۲۸	فوق دیپلم	آرایشگری	آرایشگر	۱۰	چهارم	۱	تک‌فرزند	پایه اول و دوم
۸	G	۳۵	لیسانس	آموزش ابتدایی	خانه‌دار	-	چهارم	۳	فرزند آخر	پایه اول و دوم
۹	H	۴۰	لیسانس	علوم قرآنی	خانه‌دار	-	چهارم	۲	فرزند آخر	پایه اول و دوم
۱۰	I	۳۶	فوق لیسانس	پرستاری	پرستار	۹	چهارم	۳	فرزند دوم	پایه اول و دوم
۱۱	j	۲۹	لیسانس	کامپیوتر	کارمند بخش خصوصی	۵	ششم	۱	تک‌فرزند	پایه دوم و سوم و چهارم

برای جمع‌آوری داده‌ها از مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته^۱ استفاده شد که با استفاده از یک پروتکل مصاحبه انجام گرفت. برای روایی سؤالات مصاحبه از نظر متخصصان استفاده شد و کلیه سؤالات اصلی، پس از انجام اصلاحات، به تأیید متخصصان رسیدند (البته در پژوهش داده‌بنیاد بسیاری از سؤالات در حین مصاحبه و بر اساس پاسخ قبلی مصاحبه‌شونده شکل می‌گیرند). با طرح پرسش‌هایی از مادران، چالش‌های وابستگی فرزندان‌شان به آن‌ها در امور تحصیلی پرسیده شد. هر مصاحبه به‌طور متوسط بین ۱۵ تا ۴۵ دقیقه به طول انجامید. قبل از هر مصاحبه و در زمان هماهنگی برای انجام مصاحبه، صحبت کوتاهی برای آگاهی مصاحبه‌شوندگان صورت می‌گرفت تا با چارچوب کلی پژوهش و محور سؤالات آشنا شوند. در ادامه و در زمان مصاحبه، پس از انجام مقدمات (بیان چارچوب مصاحبه، معارفه، بیان علت مصاحبه و تعریفی از موضوع)، سؤالات تحقیق بر اساس ساختار طراحی‌شده از مصاحبه‌شوندگان پرسیده می‌شد. سؤالات مصاحبه بر اساس هدف پژوهش طراحی گردید و روایی محتوایی سؤالات به تأیید متخصصان رسید. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها به شکل «کدگذاری»^۲ و «مقوله‌بندی»^۳ بود. بر اساس این دیدگاه، پژوهشگر برای تحلیل داده‌های کیفی گردآوری‌شده جهت تدوین نظریه باید سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی یا گزینشی^۴ را انجام دهد و به عرضۀ پارادایمی منطقی یا تصویری از یک نظریه در حال تکوین بپردازد (بازرگان، ۱۳۹۳). جهت تحلیل داده‌ها، ابتدا متن مصاحبه‌ها با استفاده از کدگذاری باز تحلیل شدند. کدگذاری باز^۱ فرایندی است که در آن داده‌ها به‌صورت واحدهای معنادار مجزا درمی‌آیند و در شروع مطالعه می‌توان از آن استفاده کرد. هدف اصلی کدگذاری باز مفهوم‌سازی و برچسب زدن به داده‌هاست (Strauss & Corbin, 2008).

1. semi-indepth structured interview
 2. coding
 3. categorizing
 4. open, axial, and selective coding

در مرحله بعد، کدگذاری محوری صورت گرفت. کدگذاری محوری فرایند مرتبط کردن مقوله‌ها به مقوله‌های فرعی است. لازمه کدگذاری محوری این است که تحلیل‌گر به تعدادی مقوله رسیده باشد، آن‌ها را در اختیار داشته باشد، و یک نظریه را از روابط فی‌مابین مقوله‌های موجود در مدل کدگذاری محوری تدوین نماید (دانایی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۲). در مرحله سوم، کدگذاری گزینشی صورت گرفت. کدگذاری گزینشی فرایند یکپارچه‌سازی و پالایش نظریه است. در یکپارچه‌سازی، مقوله‌ها در جدول یک مفهوم مرکزی که قدرت توضیح‌دهندگی دارند مرتب می‌شوند. به‌طور خلاصه، در این پژوهش مصاحبه‌ها در مرحله اول خوانده شد و کدهای باز (مفاهیم اولیه)، که به زبان شرکت‌کننده است، استخراج گردید. پس از آن، کدهای مشابه (مفاهیم اولیه) در یک دسته قرار گرفته و به مقوله‌های محوری تبدیل شدند. در مرحله آخر، مفاهیم مشابه در قالب مقوله‌های مجزا ارائه گردید و، در نهایت، مدل پژوهشی شکل گرفت.

قابلیت اعتماد به‌عنوان معیاری برای جایگزینی روایی و پایایی در پژوهش‌های کیفی تعریف می‌شود که متشکل از چهار مفهوم قابلیت اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت تأیید و اطمینان‌پذیری است (Bryman, 2001). در پژوهش حاضر، به‌منظور تأمین قابلیت اعتماد، از روش‌های مختلفی استفاده شده است؛ برای مثال، مصاحبه تا رسیدن به نقطه اشباع ادامه یافت، و نسخه‌ای از یافته‌ها و مدل مفهومی حاصل از تحلیل داده‌ها به شرکت‌کنندگان ارائه شد تا صحت و همسویی آن با تجربه‌های واقعی‌شان را مورد تأیید قرار دهند. همچنین، یافته‌ها به‌طور مداوم با داده‌های خام مصاحبه‌ها مقایسه شدند تا اطمینان حاصل شود که تفسیرها مستقیماً ریشه در داده‌ها دارند و تحت تأثیر سوگیری محقق قرار نگرفته‌اند. قابلیت انتقال، مشابه تعمیم‌پذیری نتایج در پژوهش‌های کمی است. در این زمینه الزاماً نیازی به این نیست که پژوهشگر به جنبه‌های قابل انتقال نظریه در بسترهای دیگر اشاره کند، بلکه باید به اندازه‌ای در تفسیر، تحلیل و توصیف داده‌ها با کفایت کار کند که دیگران به انتقال‌پذیر بودن آن در زمینه‌های دیگر قانع شوند، که در این پژوهش سعی شد تفسیر، تحلیل و توصیف داده‌ها با کفایت لازم صورت گیرد. برای اطمینان از قابلیت تأیید، تمام فرایند کدگذاری توسط دو پژوهشگر مستقل بررسی، و اختلافات در جلسات همفکری حل شد. به علاوه، یادداشت‌ها به‌صورت روزانه ثبت شد و در تحلیل نهایی مورد استفاده قرار گرفت تا شفافیت فرایند تضمین شود.

همچنین، برای حفاظت از مسائل اخلاقی در این پژوهش، موارد زیر رعایت شده است: مطلع ساختن مصاحبه‌شوندگان از موضوع و روش اجرای پژوهش؛ اطمینان دادن به مشارکت‌کنندگان در مورد محرمانه ماندن نظراتشان و حفاظت از فایل‌های صوتی ضبط‌شده آن‌ها؛ دوری از سؤالات مبتنی بر اطلاعات شخصی و محرمانه مصاحبه‌شوندگان؛ کسب اجازه برای ضبط مکالمه در حین مصاحبه‌ها؛ دوری از هر نوع فشار و اجبار برای پاسخ به سؤالات مصاحبه؛ و رعایت حقوق مؤلفان، و ذکر منابع مورد استفاده در پژوهش.

یافته‌ها

سؤال ۱. پدیده محوری مربوط به وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی چیست؟

نشانه‌های وابستگی تحصیلی به‌عنوان پدیده محوری شناسایی شد که نمادهای رفتارشناختی و نمادهای روان‌شناختی، به‌عنوان مقوله‌های اصلی مرتبط با پدیده محوری، در جدول ۲، همراه با مقوله‌های فرعی و مفاهیم مرتبط، ارائه شده‌اند.

جدول ۲. نتایج کدگذاری پدیده محوری

مفاهیم	مقوله‌های فرعی	مقوله اصلی
عدم استقلال (A1)؛ ناکارآمدی در مدرسه (A2)؛ وابستگی در دوران آموزش مجازی (A6)؛ عدم توانایی انجام کارها به‌تنهایی (B1)؛ ترس از تنها شدن هنگام انجام تکالیف (C1)؛ حضور همیشگی والدین (D7)؛ ناتوانی در انجام تکالیف بدون نظارت مادر (E1)؛ ایجاد وابستگی (E2)؛ نوشتن تکالیف تنها با حضور مادر (F1)؛ نوشتن تکالیف تنها در خانه شخصی (F2)؛ عدم توانایی در انجام کارهای مدرسه بدون حضور مادر (F3)؛ نظارت کامل در انجام تکالیف در هنگام آموزش مجازی (G4)؛ عدم توانایی شرکت در کلاس‌های مجازی (G5)؛ کمک خواستن از مادر (G6)؛ متکی بودن به‌صورت کامل به مادر (G7)؛	وابستگی	نمادهای رفتارشناختی

مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی	مفاهیم
		عدم انجام تکالیف، بدون حضور مادر (H1)؛ وابسته به مادر در پاسخ‌دهی به سؤالات (H3)؛ عدم انجام تکلیف بدون حضور مادر (I1)؛ حضور نداشتن در کلاس‌های مجازی بدون نظارت مادر (I1)؛ نشستن در کنار فرزند هنگام کلاس‌ها (I2)؛ انجام تکالیف با حضور مادر و عدم احساس مسئولیت (I3)، (I4)؛ حضور مادر در هنگام انجام تکالیف (J1)؛ یادآوری همیشگی مادر برای انجام وظایف مدرسه (J2)؛ توضیح و تدریس کردن مجدد توسط والدین (J4)، (J3)؛ عدم احساس مسئولیت بدون حضور مادر (J5)؛ حضور همیشگی والدین هنگام تدریس مجازی (J6)؛ رفع اشکال توسط والدین (J7)؛ حضور همیشگی والدین در انجام تکالیف، تدریس و رفع اشکال (J8)؛ کمک خواستن زیاد از مادر (J9)
	کاهش روابط اجتماعی	حذف تمام ارتباطات فیزیکی و اجتماعی (H9)
	تمرکزگریزی	جدی نگرفتن آموزش مجازی به دلیل کار با گوشی و لپ‌تاپ (A7)؛ تذکرات مکرر توسط والدین (C3)؛ کنترل و نظارت مستمر والدین (A8)
	مسئولیت‌گریزی	عدم قانونمندی و قاعده‌مندی (C2)؛ عدم پذیرش مسئولیت تحصیلی (D2)؛ بی‌توجهی به حضور در کلاس‌های مجازی (D3)؛ نپذیرفتن مسئولیت آموزش (D8)؛ یاد نگرفتن مسئولیت‌پذیری و حل مسئله (D9)؛ راحت‌طلب کردن دانش‌آموزان (F4)؛ تلاش نکردن برای درس خواندن (F5)؛ منتظر شدن برای انجام کارها توسط دیگران (F6)؛ تحصیل و تلاش مادر به جای فرزند (F7)
نمادهای روان‌شناختی	تنش‌های روانی	اضطراب زیاد هنگام تنها شدن برای انجام تکالیف (D1)؛ ناخن جویدن (D4)؛ بهانه‌جویی‌های بی‌مورد (D5)؛ ایجاد دعاها و تشنجات بی‌هدف و بی‌دلیل در فضای خانه (D6)؛ اضطراب و استرس بسیار شدید موقع حضوری شدن مدارس (H6)؛ ناخن جویدن و دل‌درد شدید و استفراغ (H7)
	کاهش اعتمادبه‌نفس	عدم اعتمادبه‌نفس در انجام کارها (A3)؛ منتظر تأیید شخص دیگر (A4)؛ عدم اعتمادبه‌نفس هنگام انجام کارها (B2)؛ احساس تنهایی هنگام حضوری شدن مدارس (G1)؛ احساس عدم کفایت و ناتوانی در انجام تکالیف (G2)؛ عدم روابط اجتماعی (G3)؛ عدم مشارکت در کارهای مدرسه (H2)؛ احساس ناتوانی و عدم کفایت در کارها (H5)

بررسی چندباره یافته‌های این تحقیق نشان از آن دارد که نشانه‌های وابستگی تحصیلی (نمادهای رفتارشناختی و نمادهای روان‌شناختی) اصلی‌ترین مقوله این پژوهش است. در ادامه هر یک از مقوله‌ها با مقوله‌های فرعی خود تشریح می‌شوند.

نمادهای رفتارشناختی

نمادهای رفتارشناختی نمادهایی هستند که عمدتاً در رفتار شخصی و یا روابط فردی، خانوادگی و اجتماعی دانش‌آموز مشاهده می‌شود. این مقوله اصلی شامل ۴ مقوله فرعی «وابستگی»، «کاهش روابط اجتماعی»، «تمرکزگریزی» و «مسئولیت‌گریزی» می‌شود که در ادامه تشریح می‌شوند:

وابستگی: وابستگی در اینجا به معنای نیاز و وابستگی دانش‌آموزان به والدین یا دیگر افراد در فرایند یادگیری و تحصیل است. این نوع وابستگی می‌تواند به شکل‌های مختلفی بروز کند و تأثیرات متفاوتی بر روی عملکرد تحصیلی و اجتماعی دانش‌آموزان داشته باشد. مصاحبه‌شونده سوم (C): «فرزند من به این صورت بود که تکالیفش را انجام نمی‌داد تا من کنارش بنشینم و برایش سؤال بنویسم. همچنین خیلی ترس از جدا شدن از من داشت.»

کاهش روابط اجتماعی: کاهش روابط اجتماعی به معنای کاهش تعامل و ارتباط فرد با دیگران در محیط‌های اجتماعی مختلف است. مصاحبه‌شونده هشتم (H): «تمام ارتباطات فیزیکی و عاطفی با دیگران، در اینجا حذف شده بود.»

تمرکزگریزی: تمرکزگریزی به معنای تمایل فرد به دوری از تمرکز بر یک موضوع خاص یا فعالیت مشخص است. این حالت معمولاً به دلیل احساسات منفی، اضطراب، یا عدم علاقه به موضوع موردنظر بروز می‌کند. مصاحبه‌شونده اول (A): «چون در آموزش مجازی استفاده از وسایلی مثل گوشی موبایل یا لپ‌تاپ رایج شده بود، بچه‌ها زیاد این نوع آموزش را جدی نمی‌گرفتند.»

مسئولیت‌گریزی: مسئولیت‌گریزی به معنای فرار از پذیرش مسئولیت‌ها و تعهدات شخصی و اجتماعی است. مصاحبه‌شونده چهارم (D): «این نوع آموزش موجب می‌شود مسئولیت‌پذیری و حل مسئله را به‌خوبی یاد نگیرد.» «تقریباً من مادر بودم که به‌جای او درس خواندم و نمره گرفتم.»

نمادهای روان‌شناختی

این نوع نمادها در خلیات و ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموز مشاهده شده و بعضاً نیازمند درمان هستند. مقوله اصلی فوق نیز شامل ۲ مقوله فرعی «تنش‌های روانی» و «کاهش اعتمادبه‌نفس» می‌شود. در ادامه، ضمن توضیح، شواهد گفتاری مربوطه نیز ارائه خواهد شد.

تنش‌های روانی: تنش‌های روانی به احساس فشار، اضطراب و ناراحتی روحی گفته می‌شود که فرد در پاسخ به شرایط استرس‌زای زندگی تجربه می‌کند. مصاحبه‌شونده هشتم (H): «فرزند من موقع آموزش حضوری دچار اضطراب و استرس بسیار شدید شد.» یا «دچار ناخن جویدن، دل‌درد شدید و استفراغ شده بود.»

کاهش اعتمادبه‌نفس: کاهش اعتمادبه‌نفس به معنای نداشتن باور کافی به توانایی‌ها و قابلیت‌های فردی است. مصاحبه‌شونده هفتم (G): «احساس عدم کفایت و ناتوانی در انجام تکالیفش می‌کرد.» یا «اصلاً اجتماعی نبود.»

سؤال ۲. عوامل علی وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی کدامند؟

جدول ۳. جدول نتایج کدگذاری موجبات علی

مفاهیم	مقوله‌های فرعی	مقوله اصلی
عدم اطمینان به فضای مجازی (A9)؛ چک کردن گوشی توسط والدین (A10)؛ اطمینان از حضور مؤثر در کلاس‌های مجازی (A11)؛ نظارت بر کلاس‌ها با حضور والدین (A14)؛ حضور با نظارت والدین در کلاس‌های مجازی (A15)	عدم اطمینان به فضای مجازی	علل روانی فزاینده
الگو قرار دادن رفتارهای درسی خواهر و برادر دانشگاهی (D16)	الگوهای رفتاری	
نگاه سرگرمی به تدریس مجازی و تلفن همراه (G15)؛ تازگی تدریس در تلفن همراه (G16)؛ قبول نداشتن تلفن همراه به‌عنوان وسیله‌ای برای یادگیری (G17)؛ جدی نگرفتن آموزش مجازی (G18)؛ کوتاهی بسیار در زمان آموزش مجازی از طرف دانش‌آموز (H10)؛ مشکلات زیاد به دلیل عدم حضور فیزیکی در کلاس (H11)؛ بی‌توجهی و جدی نگرفتن این نوع آموزش (H12)؛ در دسترس بودن مادر برای حل مشکلات درسی (J13)	نگرش تفننی به آموزش مجازی و راحت‌طلبی	
اضطراب هنگام آموزش‌های آنلاین (I9)؛ ترس و اضطراب هنگام پاسخ‌گویی به معلم (J14)	ترس و اضطراب	
وسواس مادر برای انجام بدون نقص وظایف تحصیلی (A12)؛ کنترل وضعیت تدریس توسط مادر (B6)؛ وسواس مادر در تدریس جداگانه به فرزند (B9)؛ حضور همیشگی مادر موقع تدریس و انجام تکالیف (B10)؛ توجه زیاد مادر به صحیح نویسی تکالیف (B11)؛ نظارت و حضور زیاد مادر و ایجاد حس ناکارآمدی در فرزند (B14)؛ فشار تحصیلی از طرف مادر (C11)؛ وسواس مادر هنگام استفاده از تلفن همراه (D18)؛ عدم اطمینان مادر به فرزند (E6)؛ کمک بی‌مورد مادر (E8)؛ ترجیح مادر به حضور کامل (E9)؛ اقرار به رفتارهای اشتباه و حضور بی‌مورد در هنگام تدریس مجازی توسط مادر (F9)؛ حساسیت و وسواس بی‌مورد مادر (G20)؛ توجه اضافی به صحیح بودن کارهای فرزند (G21)؛ اجازه اشتباه ندادن به فرزند (G22)؛ اقرار به رفتار اشتباه توسط مادر (G23)؛ واکنش‌های تند و بی‌مورد مادر (G24)؛ حساسیت و وسواس مادر (G25)؛ اصلاح اشتباهات توسط مادر (G26)	خودمحوری و وسواس مادر	
کم بودن سن (I3)؛ نداشتن سواد خواندن و نوشتن (C4)؛ نداشتن مهارت کار با تلفن همراه (C6)؛ سخت بودن کار با تلفن همراه در سن کم (E4)؛ عدم توانایی وارد شدن به کلاس مجازی (E5)؛ سخت بودن انجام فعالیت‌های مربوط به کلاس مجازی (I6)	سن کم	علل سنی
نداشتن تلفن همراه مستقل. (C12)؛ ناتوانی در خرید تلفن همراه مستقل (J20)	ناتوانی مالی	علل اقتصادی فزاینده

مقوله اصلی	مقوله‌های فرعی	مفاهیم
علل سیستمی فزاینده	کاستی‌های آموزشی	در دسترس نبودن معلم (B7)؛ نبود شرایط رفع اشکال توسط معلم (B8)؛ عدم نظارت دقیق معلم (B12)؛ ترس از اشتباه کردن (B13)؛ دسترسی سخت و کم معلم به دانش‌آموزان (C9)؛ تدریس ناکافی معلم (D10)؛ تدریس‌های نامناسب و جذاب نبودن روش تدریس (D11)؛ عدم نظارت جامع و کامل معلم (D12)؛ جدی نگرفتن تدریس توسط معلم (D13)؛ سوءاستفاده دانش‌آموز از تدریس و نظارت کم معلم (D14)؛ نداشتن تعهد کاری معلم و روش تدریس غیرقابل قبول (D15)؛ تحکم و جدیت کم معلم در تدریس‌ها (D16)؛ کم‌کاری شدید معلم (D17)؛ جبران کم‌کاری‌های معلم توسط والدین (D18)؛ ضعف تحصیلی (D19)؛ عدم حضور مفید معلم (E7)؛ مناسب نبودن تکالیف و تدریس‌ها (E13)؛ حضور ناکافی معلم (F8)؛ محدود بودن ساعت تدریس در فضای مجازی (G11)؛ عدم ارتباط تصویری و صوتی مناسب با معلم (G12)؛ ارتباط نگرفتن مناسب معلم (G13)؛ نظارت کم معلم و کادر مدرسه (H13)؛ جبران کم‌کاری معلم توسط مادر (H15)؛ کیفیت پایین آموزش (I7)؛ سختی کار با آموزش مجازی (I8)؛ بی‌کیفیتی آموزش‌های مجازی (J10)؛ ارائه حجم بالای مطالب در زمان محدود (J11)؛ عدم نظارت کافی توسط مدرسه (J12)
	آموزش مجازی حرفه‌ای	تأثیر رفتار حرفه‌ای معلم (A16)؛ برنامه‌ریزی و نظارت معلم برای دانش‌آموزان (A17)؛ تدریس حرفه‌ای و عالی معلم (A18)؛ استفاده و تهیه فیلم‌های آموزشی توسط خود معلم (A19)؛ استفاده از شیوه‌های نوین و جذاب در تدریس معلمان (H18)؛ آموزش مجازی با روش‌های خلاقانه و جذاب (H19)؛ عملکردی کردن درس‌ها (J15)؛ تدریس‌های جذاب و کاربردی‌تر (J18)
	تشویق	دریافت تشویق با کسب موفقیت کوچک (E10)؛ تعیین هدف‌های کوچک و تشویق آن (E11)؛ به دست آوردن موفقیت و تقویت درونی (E12)
علل سیستمی کاهنده	نظارت و ارتباط اولیاء و مربیان	نظارت بیشتر معلم و کادر مدرسه روی روند تحصیلی دانش‌آموزان (H16)؛ تعامل و ارتباط بیشتر اولیا و مربیان در دوران آموزش مجازی (H17)؛ پیگیری بیشتر معلم و کادر مدرسه از روند تحصیلی بچه‌ها (J19)
	آموزش مسئولیت	سپردن مسئولیت‌ها بر گردن دانش‌آموز و اطمینان خاطر دادن به آن‌ها (B15)؛ دور کردن از فضای مجازی (J16)؛ انجام کارهای عملی و دست‌ورزی (J17)

بر اساس یافته‌های جدول ۳، عوامل علی وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل‌کرده در دوران آموزش مجازی عبارتند از:

علل روانی فزاینده

منظور از علل روانی فزاینده، عللی است که باعث افزایش وابستگی تحصیلی دانش‌آموز به والدین خود می‌شود؛ این مقوله شامل ۵ مقوله فرعی «عدم اطمینان به فضای مجازی»، «الگوهای رفتاری»، «نگرش تفننی به آموزش مجازی و راحت‌طلبی»، «ترس و اضطراب»، «خودمحوری و وسواس مادر» است.

عدم اطمینان به فضای مجازی: عدم اطمینان به فضای مجازی به معنای نگرانی و تردید در مورد امنیت، حریم خصوصی و صحت اطلاعات موجود در اینترنت و شبکه‌های اجتماعی است. مصاحبه‌شونده اول (A): «من برای اینکه گوشی موبایل را در اختیارش قرار می‌دادم و اطمینانی هم به او نداشتم، مجبور بودم که حتماً خودم چک کنم.» یا «همراهش باشم که ببینم با گوشی کار دیگری انجام می‌دهد یا نه.»

الگوهای رفتاری: الگو قرار دادن خواهر و برادر به معنای استفاده از رفتارها، ویژگی‌ها و تجربیات مشترک آن‌ها به‌عنوان مدل یا مرجع برای یادگیری و رشد فردی است. مصاحبه‌شونده چهارم (D): «چون خواهر و برادر بزرگ‌ترش هم‌دانشگاهی بودند و کلاس‌های مجازی را خوابیده گوش می‌کردند و هیچ تکلیفی هم نداشتند، فکر می‌کرد که خودش هم باید این‌گونه باشد.»

نگرش تفننی به آموزش مجازی و راحت‌طلبی: نگرش تفننی به آموزش مجازی به معنای نگاهی سطحی و غیرجدی به فرایند یادگیری در بستر اینترنت است که در آن، فرد به جای درک عمیق مطالب و تلاش برای یادگیری، آن را به عنوان یک فعالیت سرگرم‌کننده تلقی می‌کند. مصاحبه‌شونده هفتم (G): «به آن به عنوان یک وسیله یادگیری نگاه نمی‌کردند.» یا «اصلاً جدی نمی‌گرفتند.»

ترس و اضطراب: ترس و اضطراب در کلاس‌های مجازی به احساسات منفی و نگرانی‌هایی اشاره دارد که ناشی از عدم آشنایی با فناوری، فقدان تعاملات چهره‌به‌چهره، چالش‌های یادگیری و مدیریت زمان است. مصاحبه‌شونده نهم (I): «به نظر من، آفلاین کردن تدریس‌ها باعث کم کردن اضطراب حین تدریس آنلاین می‌شد و کمتر حضور من را کنار خودش می‌خواست.»

خودمحوری و وسواس مادر: خودمحوری و وسواس مادر در فعالیت‌های درسی کودک به مداخله مستقیم، کنترل بیش‌ازحد و انتقاد از روش‌های کودک اشاره دارد. مصاحبه‌شونده سوم (C): «من مجبور بودم که کنارش بشینم و خودم یاد بگیرم تا بتوانم بعداً به او یاد دهم.»

علل سنی

منظور از علل سنی، اموری است که، به واسطه سن کم دانش‌آموز، باعث وابستگی به والدین می‌گردد؛ این مقوله شامل ۱ مقوله فرعی «سن کم» است:

سن کم: مصاحبه‌شونده هفتم (G): «چون بچه‌ها هنوز خیلی کوچک بودن، نمی‌تونستن تنهایی با گوشی کار کنند و سر کلاس حاضر شوند.»

علل اقتصادی فزاینده

منظور از این مقوله، عللی است که، با وجهه اقتصادی، موجبات وابستگی بیشتر دانش‌آموزان به والدین خود را مهیا می‌نماید؛ این مقوله نیز شامل ۱ مقوله فرعی «ناتوانی مالی» است.

ناتوانی مالی: ناتوانی مالی به حالتی اطلاق می‌شود که فرد به دلیل کمبود منابع مالی، قادر به انجام تعهدات مالی خود نیست. مصاحبه‌شونده سوم (C): «توان تهیه گوشی جدا نبود. اگر گوشی جدا داشت، شاید وابستگی به من کمتر می‌شد.»

علل سیستمی فزاینده

علل سیستمی فزاینده، عللی است که وابسته به وضعیت تدریس معلمان و فضای مدرسه بوده و کمبودهای موجود در این محیط را هدف قرار می‌دهد و باعث افزایش وابستگی تحصیلی می‌شود؛ این مقوله نیز شامل ۱ مقوله فرعی با عنوان «کاستی‌های آموزشی» است.

کاستی‌های آموزشی: کاستی‌های آموزشی در دوران آموزش مجازی شامل کمبود تعامل معلمان با دانش‌آموزان و کیفیت نامناسب محتوای آموزشی آنلاین است. مصاحبه‌شونده دوم (B): «شرایطش هم فراهم نبود که معلم بخواد رفع اشکال کنه.» «اما اگر تکالیف سخت‌تر می‌شد و توقع معلم بیشتر می‌شد، اون بیشتر از من کمک می‌خواست.»

علل سیستمی کاهنده

علل سیستمی کاهنده، عللی است که، با رویکرد صحیح به امر آموزش مجازی، موجبات کاهش وابستگی دانش‌آموزان به والدین خود را مهیا می‌نماید؛ این مقوله شامل ۳ مقوله فرعی «آموزش مجازی حرفه‌ای»، «تشویق» و «نظارت و ارتباط اولیا و مربیان» است که شواهد آن در ادامه به تفکیک ارائه می‌شود:

آموزش مجازی حرفه‌ای: آموزش مجازی حرفه‌ای به فرایند آموزش و یادگیری آنلاین به صورت حرفه‌ای و با کیفیت اشاره دارد که مهارت معلم در تدریس آنلاین از موارد مهم این بخش محسوب می‌شود. مصاحبه‌شونده اول (A): «اگر فیلم‌هایی که تهیه می‌کنه خودش آموزش داده باشه و با زبان خودش باشه، دیگه بچه من دنبال آموزش دیگری نیست و منتظر من نیست که من بهش توضیح بدم.»

تشویق: از علل سیستمی کاهنده که باعث کاهش وابستگی تحصیلی می‌شود تشویق است. مصاحبه‌شونده پنجم (E) در این خصوص گفت: «این باعث می‌شد که با توجه به موفقیت‌هایی که به دست آورده کم‌کم خودش رو از من جدا کنه و خودش کارهاشو انجام بده.»

نظارت و ارتباط اولیا و مربیان: نظارت اولیا و مربیان به فرایند همکاری و تعامل میان والدین و معلمان در راستای ارتقای کیفیت آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان اشاره دارد. مصاحبه‌شونده هشتم (H): «نظارت بیشتر معلم و کادر مدرسه روی روند تحصیلی دانش‌آموزان.» یا «تعامل و ارتباط بیشتر اولیا و مربیان در دوران آموزش مجازی نیاز است.»

علل تربیتی کاهنده

منظور از این مقوله، مؤلفه‌ای تربیتی است که، به‌واسطه آن، وابستگی دانش‌آموز به والدین خود کم شده است، این مورد شامل ۱ مقوله فرعی با عنوان «آموزش مسئولیت» است.

آموزش مسئولیت: آموزش مسئولیت به فرایند یادگیری و پرورش حس مسئولیت‌پذیری در افراد اشاره دارد. مصاحبه‌شونده دوم (B): «ولی اگر من می‌رفتم کنار و کارهاش رو به خودش می‌سپردم و این مسئولیت رو به خودش می‌دادم و این اطمینان رو هم بهش می‌دادم که اشکالی نداره که اشتباه کنی و غلط بنویسی و بعدش درست کنی، این‌ها خیلی تأثیرگذار بود.» مصاحبه‌شونده دهم (J): «بهش یاد دادم کارهای عملی رو خودش انجام بده.»

سؤال ۳. شرایط مداخله‌گر بر روند شکل‌گیری وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل‌کرده در دوران آموزش مجازی کدامند؟

جدول ۴. نتایج کدگذاری شرایط مداخله‌گر

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
کم‌رنگ بودن نقش اجتماع در دوران آموزش مجازی (A20)؛ حضور کم‌رنگ در جامعه (A21)؛ قطع ارتباط با محیط اجتماعی (A22)؛ تعطیل شدن فعالیت‌های ورزشی و اجتماعی (D20)؛ محبوس شدن در فضای خانه (F10)؛ آشنا نبودن با محیط اجتماعی (F11)؛ تفاوت فاحش با دانش‌آموزان قبل از آن‌ها به دلیل عدم حضور در جامعه و مدرسه (F12)؛ نقش کم‌رنگ اجتماع در زمان کرونا (I10)؛ ارتباط نداشتن با بیرون (I11)	انزوای اجتماعی	شرایط ارتباطی
ندادن اجازه اشتباه به دانش‌آموزان (A23)؛ محیط اجتماعی سختگیرانه (C13)؛ نداشتن اجازه آزمون و خطا (G29)؛ زندگی بدون نقص (G30)؛ درجه یک و کامل بودن فرزند (J21)؛ تشویق کار بدون نقص و کامل (J22)؛ کمک گرفتن از مادر برای انجام ایدئال فعالیت‌ها (J23)	کمال‌گرایی مادر و فرزند	شرایط روانی
نبود رقابت سالم و ایجاد اضطراب (B16)؛ اضطراب بالا برای حفظ سلامتی در دوران کرونا (D21)؛ احساس سرخوردگی در هنگام انجام وظایف به‌صورت ناقص (H21)	اضطراب و سرخوردگی	
نظام درسی سنتی و قدیمی (C14)؛ محیط خشک و بی‌روح (C15)	عدم انعطاف	شرایط غیرمنعطف
وضعیت اجتماعی بالای خانواده‌ها (E14)؛ وضعیت شغلی سطح بالای خانواده (E15)؛ وضعیت مالی خوب (E16)	پایگاه اجتماعی	شرایط شغلی و مالی
صمیمیت و جذابیت محیط مدرسه (G27)؛ تقویت حس دوستی با فعالیت‌های مفید گروهی (G31)؛ رفتار کادر مدرسه و معلم و دانش‌آموزان (H20)	محیط مدرسه	شرایط تحصیلی
خوش‌اخلاقی معلم (G28)؛ رفتارهای بجا و مناسب معلم (G33)	توانمندی معلم	

براساس یافته‌های جدول ۴، شرایط مداخله‌گر بر روند شکل‌گیری وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل‌کرده در دوران آموزش مجازی عبارتند از:

شرایط ارتباطی

منظور از شرایط ارتباطی، نحوه تعامل فرد با محیط اجتماعی است که موجبات **وابستگی** را مهیا نموده است. از جمله مقوله فرعی مرتبط با این موضوع، انزوای اجتماعی بود.

انزوای اجتماعی: انزوای اجتماعی به حالتی اشاره دارد که فرد، به دلیل داشتن حداقل ارتباط با دیگران، احساس جدایی و دوری از جامعه می‌کند. مصاحبه‌شونده اول (A): «اون زمان که آموزش‌ها به صورت مجازی بود، نقش اجتماع خیلی پررنگ نبود.» یا «اصلاً با محیط بیرون و اجتماعی به اون صورت در ارتباط نبودند.»

شرایط روانی

شرایط روانی، مؤلفه‌هایی است که با جلوه روانی، و البته نیازمند درمان، باعث ایجاد وابستگی شده‌اند. **کمال‌گرایی:** کمال‌گرایی به تلاش برای دستیابی به استانداردهای بی‌نقص و غیرواقعی اشاره دارد که جامعه از دانش‌آموزان انتظار دارد. مصاحبه‌شونده هفتم (G): «اگه بچه در اجتماع اجازه آزمون و خطا داشته باشد، می‌تونه این رفتارها کاهش پیدا کنه، اما اجتماع از او خواسته تا بدون نقص زندگی کنه.»

اضطراب و سرخوردگی: اضطراب و سرخوردگی به احساسات منفی و استرس‌هایی اطلاق می‌شود که دانش‌آموزان به دلیل ترس از عملکرد تحصیلی، فشارهای اجتماعی و انتظارات بالا تجربه می‌کنند و می‌تواند منجر به علائم جسمی، کاهش انگیزه و افت تحصیلی شود. مصاحبه‌شونده دوم (B): «اگر این رقابت سالم نباشه و محیط کلاس باعث ایجاد اضطراب بشه، می‌تونه کاری کنه که به والدینش بیشتر وابسته بشه.»

شرایط غیرمنعطف

این دسته از شرایط، نوعی سخت‌گیری‌های محیط اجتماعی را نشان می‌دهد و نقشی مؤثر در وابستگی دارد. **عدم انعطاف:** عدم انعطاف محیط به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن، شرایط فیزیکی، اجتماعی یا آموزشی به گونه‌ای طراحی شده‌اند که تغییر و سازگاری با نیازها و خواسته‌های افراد یا گروه‌ها را دشوار می‌سازند. مصاحبه‌شونده سوم (C): «مثل نظام قدیمی و سنتی با بچه‌ها برخورد می‌کنند.» یا «محیط خشک و بی‌روح است.»

شرایط شغلی و مالی

این دسته از شرایط بر اساس تحقیق حاضر باعث کاهش سطح وابستگی دانش‌آموز به والدین خود می‌شود. **پایگاه اجتماعی:** پایگاه اجتماعی والدین به مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و شرایط اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی اشاره دارد که والدین در آن زندگی می‌کنند و بر رفتارها، نگرش‌ها و فرصت‌های آموزشی فرزندان تأثیر می‌گذارند. این پایگاه شامل عواملی مانند سطح تحصیلات والدین، وضعیت شغلی و درآمد آن‌ها، و نوع روابط اجتماعی و فرهنگی در خانواده است.

شرایط تحصیلی

بر اساس این دسته از شرایط، وضعیت موجود در مدرسه می‌تواند باعث کاهش یا افزایش سطح وابستگی گردد. **محیط مدرسه:** محیط مدرسه، با تأکید بر جذابیت و صمیمیت، می‌تواند حس امنیت و استقلال دانش‌آموزان را افزایش دهد و، در عین حال، رفتار مثبت اطرافیان، به‌ویژه همکلاسی‌ها و معلمان، نقش مهمی در تقویت اعتمادبه‌نفس و توانایی‌های اجتماعی آن‌ها ایفا می‌کند. شواهد گفتاری زیر در رابطه با این مقوله فرعی مطرح شده است: مصاحبه‌شونده هفتم (G): «اگر محیط مدرسه جذاب و صمیمی باشد، باعث می‌شه فرزند من کمتر حضور من را بخواهد.»

توانمندی معلم: توانمندی معلم به مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و مهارت‌ها اشاره دارد که شامل اخلاق و رفتار مثبت، مدیریت احساسات دانش‌آموزان، برقراری ارتباط مؤثر، و انعطاف‌پذیری و سازگاری است، و به ایجاد محیطی امن و حمایت‌گر برای یادگیری کمک می‌کند که در آن دانش‌آموزان احساس راحتی و پذیرش می‌کنند و می‌توانند به بهترین شکل ممکن رشد کنند و به موفقیت‌های تحصیلی دست یابند. شواهد گفتاری زیر در رابطه با این مقوله فرعی مطرح شده است: مصاحبه‌شونده هفتم (G): «اگر معلم اخلاق خوب و خوش و مهارت داشته باشد.» یا «معلم باعث حس ترس و اضطراب نشود...»

سؤال ۴. شرایط زمینه‌ای مؤثر در وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل‌کرده دوران آموزش مجازی چیست؟

جدول ۵. نتایج کدگذاری شرایط زمینه‌ای

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
استقلال کم در کار (A24)؛ اتکا به مادر از بچگی (B17)؛ از دست دادن استقلال (D22)؛ کم‌رنگ بودن استقلال و اعتمادبه‌نفس (E17)؛ نداشتن استقلال در کارها (F13)؛ نداشتن ویژگی استقلال (F14)؛ وابستگی از کودکی (G34)؛ چسبیدن به مادر در هر زمان (G35)؛ انجام دادن کارها توسط خودش (I12)؛ استقلال از زمان کودکی (J24)؛ وابستگی به مادر به دلیل در دسترس بودن (J25)	شخصیت وابسته	شرایط شخصیتی
	اضطراب	
	عدم اعتمادبه‌نفس	
	شخصیت کمال‌گرا	
اضطراب بالا (B18)		
خجالتی و درون‌گرا بودن (C16)؛ نداشتن عزت‌نفس و اعتمادبه‌نفس (J26)		
حساسیت بالا داشتن (J27)؛ وسواسی بهتر بودن (J28)؛ کمال‌گرایی دانش‌آموز (J29)		
حساسیت و نظارت مادر (A25)؛ خانواده سخت‌گیر (C17)؛ مراقبت زیادی از فرزند (C20)؛ دخالت‌های بی‌مورد و همیشگی مادر در امور تحصیلی (H24)؛ حمایت عاطفی خانواده (B19)؛ دلسوزی به‌موقع خانواده (B20)؛ کنترل فضای خانه (B21)؛ الگوگیری اعضای خانواده (G37)؛ جایگاه اجتماعی بالا (C18)؛ موفقیت فرزندان (C19)؛ آرامش روانی (D23)؛ حضور فعال در محیط‌های مختلف (D24)؛ شادی و تفریحات و بازی (D25)؛ خانه‌دار بودن مادر (E18)؛ استقلال فرزندان مادران شاغل (E19)؛ وابستگی کمتر فرزندان دارای مادر شاغل (F15)؛ کمک گرفتن به دلیل داشتن سواد تحصیلی (I13)؛ تعداد فرزند بالا و فاصله سنی نزدیک (G36)؛ فرزند آخر و فاصله سنی زیاد (G38)؛ امنیت روانی (H22)؛ وابستگی عاطفی (H23)؛ شرایط اقتصادی خانواده (H25)؛ خانواده‌های مرفه‌تر (H26)؛ کمک خواهر بزرگ‌تر (I14)	خانواده کنترل‌گر	شرایط خانوادگی
	خانواده احساس‌محور	
	خانواده مدبر	
	خانواده کمال‌گرا	
	خانواده شاد	
	شرایط شغلی و تحصیلی مادر	
	خانواده پرجمعیت	
	خانواده سالم (روانی)	
	خانواده مرفه	
	مشارکت فرزندان	

بر اساس یافته‌های جدول ۵، شرایط زمینه‌ای مؤثر در وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل‌کرده دوران آموزش مجازی عبارتند از:

شرایط شخصیتی

منظور از شرایط شخصیتی، شرایطی است که منحصراً به شخصیت دانش‌آموز وابسته است و شامل موارد ذیل می‌شود:

شخصیت وابسته: این نوع از شخصیت‌ها عموماً به مادر خود وابسته هستند. اضطراب: شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل

است: مصاحبه‌شونده دوم (B): «بچه‌هایی که اضطراب داشتند، بیشتر وابسته بودند.»

عدم اعتمادبه‌نفس: شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل است: مصاحبه‌شونده سوم (C): «دختر من یک دختر خجالتی و

درون‌گرا بود و به نظرم این ویژگی باعث شد که وابستگی او در درس‌هایش هم به من بیشتر بشه.»

شخصیت کمال‌گرا: این نوع تیپ‌های شخصیتی در بین دانش‌آموزان، عموماً به دنبال بهترین بودن در بین هم‌تایان خود هستند. شاهد

گفتاری آن: مصاحبه‌شونده دهم (J): «بچه‌هایی که حساس‌تر هستند...» «وسواس بهتر بودن را دارند...» یا «به‌نوعی کمال‌گرا هستند...».

شرایط خانوادگی

منظور از شرایط خانوادگی، تیپ‌های رفتاری است که در تعامل با فرزندان عینیت می‌یابد.

خانواده کنترل‌گر: این نوع از خانواده‌ها عموماً نظارت و کنترل وسیعی بر فرزندان خود دارند. مصاحبه‌شونده هشتم (H): «باید خانواده‌ها از دخالت مستقیم در امور تحصیلی دانش‌آموز بپرهیزند و خود دانش‌آموز با چالش‌های مدرسه و تحصیلی‌اش مواجه شود.»

خانواده احساس‌محور: تیپ‌های مذکور، خانواده‌هایی هستند که بر احساسات و عواطف تأکید دارند و در تعامل با فرزندان خود با محوریت احساس عمل می‌کنند. مصاحبه‌شونده دوم (B): «اگر خانواده حمایت عاطفی درست و به‌موقعی داشته باشد...» یا «دلسوزی بی‌جایی نداشته باشد...».

خانواده مدبر: منظور از خانواده مدبر، خانواده‌ای است که به‌خوبی می‌تواند نیازهای فرزندان خود را مدیریت کند و به دنبال هدایت صحیح فرزندان و همچنین الگوسازی برای فرزندان خود است. مصاحبه‌شونده هفتم (G): «بچه‌ها به هم کمک کنند و از همدیگر در کارهایشان الگو بگیرند.»

خانواده کمال‌گرا: والدینی که انتظارات بالایی از فرزندان خود دارند. مصاحبه‌شونده سوم (C): «دوست دارند که بچه‌هاشون به بهترین جایگاه برسند...».

خانواده شاد: خانواده‌هایی که محیطی مثبت و شاداب برای فرزندان خود فراهم می‌کنند. مصاحبه‌شونده چهارم (D): «حضور فعال در محیط‌های مختلف...» یا «شادی و تفریحات و بازی...».

شرایط شغلی و تحصیلی مادر: تأثیر وضعیت شغلی و تحصیلی مادر بر فرزندان. مصاحبه‌شونده نهم (I): «چون من خودم تحصیلات داشتم و می‌تونستم بهش آموزش بدم، بیشتر از من کمک می‌گرفت و با من تکالیفش را انجام می‌داد.»

خانواده پرجمعیت: تعداد زیاد اعضای خانواده و فاصله سنی مناسب که می‌تواند بر تعامل با خواهر یا برادر اثرگذار باشد و بر توجه والدین به فرزندان تأثیر بگذارد. مصاحبه‌شونده هفتم (G): «چون پسر من فرزند آخر بود و فاصله سنی بسیار زیادی با بچه‌های دیگرم داشت، باعث شد بیشتر وقتش را با من بگذراند و از من کمک بگیرد.»

خانواده سالم (روانی): خانواده‌هایی که سلامت روانی دارند و بر فرزندان تأثیر مثبت دارند. مصاحبه‌شونده هشتم (H): «کودکی که امنیت روانی در خانواده داشته باشد، بهتر می‌تونه با چالش‌ها مواجه بشه.» یا «به نظر من کودکی که وابستگی تحصیلی داشته، در ابتدا وابستگی عاطفی داشته.»

خانواده مرفه: وضعیت اقتصادی خانواده که می‌تواند امکانات تحصیلی را تحت تأثیر قرار دهد. مصاحبه‌شونده هشتم (H): «شرایط اقتصادی خانواده هم بی‌تأثیر نیست.» یا «خانواده‌های مرفه‌تر می‌توانند امکانات بیشتری را فراهم کنند و باعث ایجاد انگیزه بیشتر در فرزندشان شوند.»

مشارکت فرزندان: همکاری و هم‌فکری فرزندان یک خانواده در انجام کارها با یکدیگر. مصاحبه‌شونده نهم (I): «اگر کمی خواهر بزرگ‌ترش کمک می‌کرد و من کمتر در کنارش می‌نشستم، شاید این وابستگی کمتر می‌شد.»

سؤال ۵. راهکارهای مؤثر بر مواجهه با چالش‌های وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل‌کرده در دوران آموزش مجازی کدامند؟

جدول ۶. نتایج کدگذاری راهبردها

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
قسمت‌بندی درس‌ها (A26)؛ قانون‌گذاری (B22)؛ زمان‌بندی (B23)؛ برنامه‌ریزی و قانون‌گذاری (B24)	نظم‌بخشی	راهبرد قانون‌گذاری
فرصت انجام تکالیف (A27)؛ پرسش درس‌های شفاهی (A28)؛ کم‌رنگ کردن حضور (A29)؛ مشغول نشان دادن مادر به انجام کار (B25)؛ سپردن مدیریت کارها به فرزند (C21)؛ تنها گذاشتن (C22)؛ انجام کارها به‌تنهایی و بعد پرسش نهایی (C23)؛ نظارت فقط در برخی درس‌ها (E20)؛ نظارت روی چند درس (E21)؛ کاهش نظارت به‌صورت پله‌ای (E22)؛ سعی بر ترک محیط تحصیل فرزند (G43)؛ ایجاد فاصله نسبی (G44)؛ کاهش فشار تحصیلی (H28)؛ سپردن وظایف	استقلال‌بخشی	راهبرد روان‌شناختی

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
تحصیلی به خود دانش آموز (H29)؛ مدیریت زمانی برای حضور کمتر (I16)؛ کار کردن روی استقلال (J30)؛ کم رنگ کردن حضور (J31)؛ ایجاد حس مسئولیت پذیری (J32)؛ انتقال وظایف به فرزند (J33)		
بالا بردن اعتماد به نفس (G39)؛ کاهش حساسیت (G40)؛ تقویت حس خوب بهتر شدن (G41)	تقویت اعتماد به نفس	
ایجاد جذابیت در درس ها (D26)؛ همراه کردن علایق دیگر با درس هایش (D27)؛ دادن تقویت به موفقیت های هر چند کوچک (H30)؛ دادن تشویق و تنبیه های مناسب (H31)؛ مواجه کردن مستقیم با پیامدهای کم کاری در مدرسه (H32)	ایجاد انگیزه	راهبرد تشویق و تنبیه
همکاری با کادر مدرسه جهت بالا بردن اعتماد به نفس (G41)؛ کمک از مشاوران مدرسه (G42)؛ ارتباط مستقیم با معلم و کادر مدرسه و همکاری با هم (H27)	پیوند اولیا و مربیان	راهبرد همیاری

بر اساس یافته های جدول ۶، مهمترین راهکارهای مؤثر بر مواجهه با چالش های وابستگی تحصیلی دانش آموزان تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی عبارتند از:

راهبرد قانون گذاری

این راهبرد شامل تدوین و اجرای قوانین و مقرراتی است که می تواند به بهبود وضعیت موجود کمک کند. والدین می توانند، با ایجاد قوانین مشخص برای فرزندان خود، به آن ها کمک کنند تا مسئولیت پذیری و انضباط را یاد بگیرند.

نظم بخشی: نظم بخشی به فرایند سازماندهی و مدیریت فعالیت ها و وظایف به گونه ای است که شامل تقسیم بندی درس ها به قسمت های کوچک تر برای تسهیل یادگیری، ایجاد قوانین و زمان بندی مشخص برای انجام تکالیف به منظور افزایش مسئولیت پذیری، و توسعه عادات مثبت یادگیری است که به دانش آموزان کمک می کند تا، با ساختار و سازماندهی مناسب، به یادگیری مؤثرتر و موفق تری دست یابند. شواهد گفتاری این مقوله به شرح ذیل است: مصاحبه شونده دوم (B): «کاری که خودم توی این مدت انجام دادم براس قانون گذاشتم.» یا «توی مدت زمان معلوم، مثلاً یک ساعت تعیین کردم و گفتم تو باید خودت تکالیفت رو بنویسی، در آخر من چک می کنم.»

راهبرد روان شناختی

این راهبرد بر اساس اصول روان شناسی و رفتارشناسی طراحی شده است. هدف آن، تقویت احساس خود کارآمدی و اعتماد به نفس در فرزندان است. والدین می توانند، با ارائه حمایت عاطفی و تشویق، به فرزندان خود کمک کنند تا به توانمندی های خود ایمان داشته باشند.

استقلال بخشی: استقلال بخشی به فرایندی اطلاق می شود که در آن فرد به تدریج توانایی انجام فعالیت ها و مسئولیت های خود را بدون نیاز به کمک یا نظارت دیگران به دست می آورد. شواهد گفتاری این مقوله به شرح ذیل است. مصاحبه شونده نهم (I): «سعی کردم حضور خودم را کم رنگ تر کنم.» یا «بعضی اوقات، شیفت هایی می گرفتم که در کنارش نباشم تا خودش بتونه تکالیف و کارهای مربوط به مدرسه اش را انجام دهد.»

تقویت اعتماد به نفس: تقویت اعتماد به نفس به فرایند افزایش احساس اطمینان فرد به توانایی ها و استعداد های خود اشاره دارد، که می تواند از طریق تشویق و تأیید مثبت، فراهم کردن فرصت های مستقل برای انجام کارها، و ایجاد فضایی امن و حمایتی برای یادگیری به دست آید. شواهد گفتاری این مقوله به شرح ذیل است: مصاحبه شونده هفتم (G): «سعی کردم اعتماد به نفسش را بالا ببرم.» یا «مثلاً اگر بدخط نوشته بود، می گفتم مامان بدخط شده، درستش کن؛ می گفتم نه، خوبه. جلسه بعد بهترش می کنی.»

راهبرد تشویق و تنبیه

این راهبرد به استفاده از سیستم های تشویقی و تنبیهی برای تقویت رفتارهای مثبت و کاهش رفتارهای منفی اشاره دارد. در این روش، والدین به واسطه استفاده از تکنیک های تنبیهی و تشویقی سعی در کاهش وابستگی داشته اند.

ایجاد انگیزه: ایجاد انگیزه به فرایند تحریک و تشویق فرد برای انجام فعالیت‌ها و دستیابی به اهداف اشاره دارد. شواهد گفتاری این مقوله به شرح ذیل است: مصاحبه‌شونده چهارم (D): «براش ویدیوهای آموزشی و بازی‌های آموزشی گرفتم که جذاب باشه و خودش بشینه کار بکنه.» یا «من اومدم علاقه‌ای که به ورزش، مخصوصاً فوتبال، داشت رو با این درس خوندن همراه کردم.»

راهبرد همیاری

این راهبرد به همکاری و مشارکت والدین و مربیان در فرایند یادگیری اشاره دارد.

پیوند اولیا و مربیان: این پیوند شامل تبادل اطلاعات، مشورت و هم‌فکری برای تقویت اعتمادبه‌نفس و کاهش وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان است، به‌طوری‌که والدین با همکاری معلمان و مشاوران می‌توانند به بهبود فرایند یادگیری و تربیت فرزندان خود کمک کنند و محیطی حمایتی و هماهنگ برای پیشرفت تحصیلی و اجتماعی آن‌ها ایجاد نمایند. شواهد گفتاری این مقوله به شرح ذیل است: مصاحبه‌شونده هفتم (G): «در مدرسه هم با کمک و مشورت مدیر و معاون و معلم اعتمادبه‌نفسش رو بالا بردیم.» یا «حتی با مشاور مدرسه هم درباره این موضوع صحبت کردم و راه‌حل‌هاش گرفتم.»

سؤال ۶. پیامدهای حاصل از وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل‌کرده در دوران آموزش مجازی چیست؟

جدول ۷. نتایج کدگذاری پیامد

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله اصلی
درگیر شدن زیاد والدین با شروع مدارس (A30)؛ حبس اجباری تا آخر هفته (A31)؛ نرسیدن به کارها (B26)؛ پابند شدن به فعالیت‌های فرزند (B27)؛ ایجاد تنش در خانواده (F22)؛ وقت‌گیری زیاد (F23)؛ شکایت فرزندان دیگر (G51)؛ مدت زمان زیاد صرف‌شده (J30)	افزایش مشغله و تنش‌های خانواده	پیامدهای خانوادگی
پرخاشگری (A32)؛ دعوا (A33)؛ عصبانیت بالا (B33)؛ درگیری و تنش بین اعضای خانواده (B35)؛ انتقال عصبانیت به بقیه اعضای خانواده (C25)؛ عصبانیت منتقل‌شده (C26)؛ اعصاب‌خوردی (G52)؛ کودک لجباز بداخلاق و بهانه‌گیر (H36)؛ تأثیر بد روی روابط عاطفی و اخلاقی بین افراد خانواده (H37)	تنش‌های ارتباطی	پیامدهای روان‌شناختی
اضطراب زیاد (A36)؛ تفکرات مضطرب‌گونه (B31)؛ اضطراب هنگام پاسخ‌گویی به سؤالات (B32)؛ گریه و بداخلاقی (C27)؛ مضطرب شدن (C28)؛ اضطراب مدرسه رفتن (D29)؛ اضطراب شدید (H33)؛ شدید شدن اضطراب (I15)	اضطراب	
انتظار دریافت تأیید و راهنمایی از سوی دیگران (A35)؛ خودکار نبودن در کارها (B28)؛ انتظار برای تأیید و رد کارها (B29)؛ کاهش اعتمادبه‌نفس (D28)؛ وابستگی در کارهای اجتماعی (E24)؛ نداشتن نظر شخصی (E25)؛ کمک خواستن برای اظهارنظر (E26)؛ مهم دانستن نظر دیگران (E27)؛ ناتوانی در کارها و انتخاب‌های ساده زندگی (E28)؛ وابسته شدن در دیگر امور زندگی (G45)؛ ترس از مدرسه (G46)؛ از دست دادن اعتمادبه‌نفس (G47)؛ ترس از اشتباه کردن (G48)؛ ارتباط نگرفتن با دیگران (G49)؛ از دست دادن اعتمادبه‌نفس و خلاقیت و تمرکز (H35)؛ گرفتن کامل اعتمادبه‌نفس و عزت‌نفس (J31)؛ احساس ناکارآمدی (J32)	عدم اعتمادبه‌نفس	
وابستگی شدید به گوشی و فضای مجازی (B34)	تفرد	
حواس‌پرتی (F18)؛ عدم تمرکز (F19)	عدم تمرکز	پیامدهای تحصیلی
افت تحصیلی (F16)؛ ضعف تحصیلی در زمان حضوری شدن مدارس (F17)؛ ضعف در درک سؤالات (I18)؛ پایین آمدن درک مطلب (I19)	افت تحصیلی	
مشکل درسی در پایه‌های بالاتر (E23)	ضعف پایه تحصیلی	پیامدهای جسمانی
در خطر بودن سلامت جسمانی (H34)	بیماری جسمی	

بر اساس یافته‌های جدول ۷، پیامدهای حاصل از وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی عبارتند از:

پیامدهای خانوادگی

پیامدهای خانوادگی به اثرات و نتایج ناشی از تعاملات و روابط بین اعضای خانواده اشاره دارد و می‌تواند تأثیرات عمیقی بر کیفیت زندگی و سلامت روانی اعضای خانواده داشته باشند.

افزایش مشغله و تنش‌های خانواده: افزایش مشغله و تنش خانواده به وضعیتی اشاره دارد که در آن، والدین، به دلیل مسئولیت‌های تحصیلی و آموزشی فرزندان خود، تحت فشار و استرس بیشتری قرار می‌گیرند، به‌طوری‌که زمان و انرژی زیادی را صرف مدیریت فعالیت‌های مدرسه‌ای می‌کنند و این امر می‌تواند منجر به کاهش زمان‌های تفریح و استراحت و احساس نارضایتی و خستگی در آن‌ها شود. شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل است: مصاحبه‌شونده اول (A): «از اول مهر که مدرسه‌ها شروع می‌شه من دیگه کاملاً درگیر درس و مدرسه بچه‌ها می‌شم.» یا «از اول هفته تا چهارشنبه نمی‌تونیم برای تفریح از خونه بیرون بریم.»

پیامدهای روان‌شناختی

پیامدهای روان‌شناختی به تغییرات و اثرات روانی ناشی از تجربیات و شرایطی که پیش آمده اشاره دارد و ممکن است تأثیرات عمیقی بر رفتار، احساسات و تفکر افراد داشته باشد.

تنش‌های ارتباطی: تنش‌های ارتباطی به مشکلات و چالش‌هایی اشاره دارد که در روابط بین اعضای خانواده یا دیگر افراد ایجاد می‌شود و می‌تواند منجر به بروز احساسات منفی مانند عصبانیت، لجبازی، و عدم توافق شود. شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل است: مصاحبه‌شونده هشتم (H): «تبدیل شده بود به کودکی لجباز، بداخلاق و بهانه‌گیر.» یا «روی روابط عاطفی و اخلاقی اون با بقیه اعضای خانواده تأثیر خیلی بدی گذاشته بود.»

اضطراب: شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل است: مصاحبه‌شونده دوم (B): «برای رفتن به مدرسه و پرسش و پاسخ‌های توی مدرسه اضطراب داره.» مصاحبه‌شونده چهارم (D): «اضطراب بسیار شدیدی هم موقع رفتن به مدرسه داشت.»

عدم اعتماد به نفس: عدم اعتماد به نفس به وضعیتی اشاره دارد که در آن فرد احساس ناتوانی و عدم اطمینان به توانایی‌های خود را تجربه می‌کند، به‌طوری‌که به‌شدت به نظرات و تأیید دیگران وابسته می‌شود و در تصمیم‌گیری‌های ساده نیز دچار تردید است؛ شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل است: مصاحبه‌شونده پنجم (E): «برای ساده‌ترین موضوع مثلاً رنگ لباس یا انتخاب نوع غذا از نظر بقیه کمک می‌خواهند.» مصاحبه‌شونده هفتم (G): «و اعتماد به نفسی را که از دست داده بود باعث شده بود که با بقیه هم‌سن و سال‌های خودش نتونه ارتباط بگیره و می‌ترسید که شاید اشتباهی بکنه.»

تفرد: تفرد به حالتی اشاره دارد که در آن، فرد به‌شدت به استفاده از گوشی‌های هوشمند و فضای مجازی وابسته می‌شود و این وابستگی می‌تواند منجر به کاهش تعاملات اجتماعی واقعی، احساس تنهایی، و کاهش کیفیت زندگی روزمره گردد. مصاحبه‌شونده دوم (B): «وابستگی شدید به گوشی و فضای مجازی پیدا کرده بود.»

عدم تمرکز: به عدم تمرکز فرد در کارها اشاره دارد. شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل است: مصاحبه‌شونده ششم (F): آرایشگر: «معلم همیشه می‌گفت سر کلاس اصلاً حواسش نیست.» یا «نمی‌تونه تمرکز کنه.»

پیامدهای تحصیلی

پیامدهای تحصیلی به نتایج و اثرات ناشی از شرایط پیش‌آمده بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان اشاره دارد. این پیامدها نه تنها بر خود دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد، بلکه می‌تواند بر خانواده، جامعه و نظام آموزشی نیز تأثیرات گسترده‌ای داشته باشد.

افت تحصیلی: این مقوله به افت تحصیلی ناشی از آموزش مجازی اشاره دارد. شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل است: مصاحبه‌شونده اول (A): «حالا که مدارس حضوری شده، افت تحصیلی پیدا کرده.» مصاحبه‌شونده نهم (I): «قادر نبودند که حتی سؤالات را به‌درستی بخوانند.» یا «درک مطلب بسیار پایین اومده بود.»

ضعف پایه تحصیلی: اشاره به ضعف افراد در یادگیری مطالب پایه و اساسی هر درس دارند. مصاحبه‌شونده پنجم (E): «در پایه‌های بالاتر کاملاً به مشکل می‌خورند.»

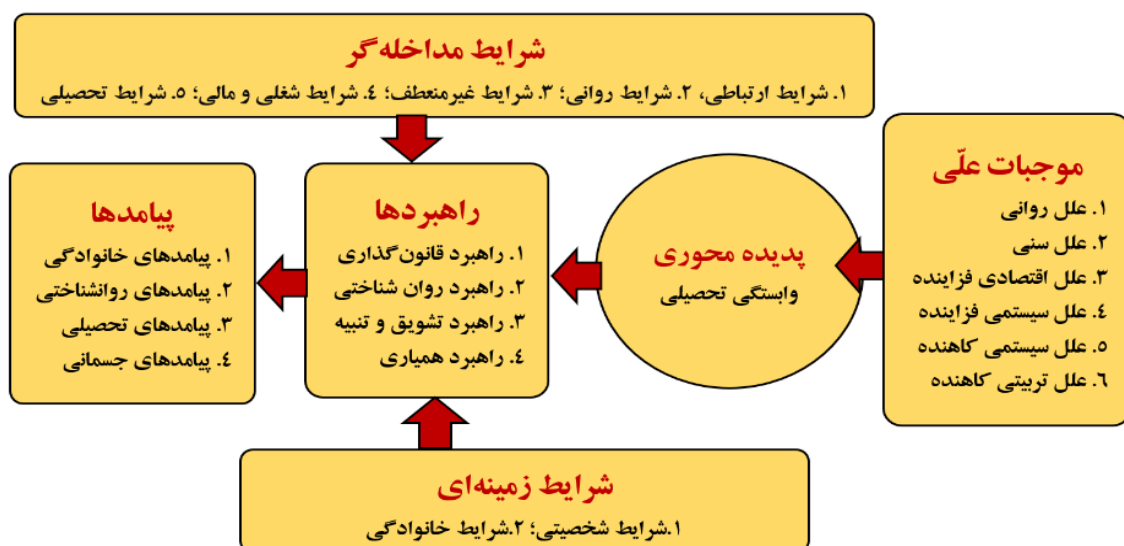
پیامدهای جسمانی

پیامدهای جسمانی به خطرات و آسیب‌های جسمانی اشاره دارد.

بیماری جسمی: شواهد گفتاری این مقوله شامل موارد ذیل است: مصاحبه‌شونده هشتم (H): «... حتی سلامت جسمانی او را هم در خطر انداخته بود.»

سؤال ۷. الگوی پارادایمی وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان به والدین در دوره آموزش مجازی، چگونه است؟

پس از کدگذاری و یافتن منطق درونی بین کدها، متن مصاحبه‌ها مجدداً بررسی و این مهم حاصل شد که روابط بین مقوله‌ها منطقی، و منطبق بر نشانه‌های وابستگی تحصیلی از یک سو و چارچوب نظری اشتراوس و کوربین از سوی دیگر است. نهایت الگوی پارادایمی حاصل از این پژوهش، که در شکل ۱ نمایش داده شده، حاکی از این است که پدیده محوری این پژوهش، یعنی وابستگی تحصیلی، متأثر از موجبات علی ذکر شده در بخش پیشین است، و دلایل علی نیز به نوبه خود بر راهبردهای گزینش شده والدین تأثیر گذاشته است. همچنین، در این الگو پیامدهای حاصل از وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان تحصیل کرده در دوران آموزش مجازی معرفی شده‌اند. شکل ۱ بیانگر روابط بین پدیده محوری، مقوله‌های اصلی و فرعی و تأثیرگذاری شرایط است.

شکل ۱. الگوی پارادایمی وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان به والدین در دوره آموزش مجازی

این الگو (شکل ۱) وابستگی تحصیلی را نه به‌عنوان یک اختلال فردی، بلکه به‌عنوان پدیده‌ای پیچیده و سیستمی تفسیر می‌کند که در تعامل دینامیکی بین شرایط زمینه‌ای (مانند شخصیت دانش‌آموز و سبک تربیتی خانواده)، عوامل علی (مثل ضعف آموزش مجازی یا فشارهای اقتصادی)، و شرایط مداخله‌گر (همچون وضعیت شغلی والدین یا کیفیت محیط آموزشی) شکل می‌گیرد. در این الگو راهبردهای عملیاتی، از جمله استقلال‌بخشی، تقویت اعتمادبه‌نفس، همکاری والدین و معلمان و...، به‌عنوان پاسخ‌های سازمان‌یافته برای تعدیل این

پدیده، طراحی شده‌اند. پیامدهای نهایی، از جمله افت تحصیلی، انزوای اجتماعی و اضطراب، نیز نشان‌دهنده گستره تأثیرات ناشی از وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان به والدین در دوران آموزش مجازی هستند. بنابراین، این الگو تأکید می‌کند که، برای مقابله با وابستگی تحصیلی، باید از یک رویکرد چندبعدی استفاده شود که، هم علل را هدف قرار دهد، هم شرایط محیطی و خانوادگی را اصلاح کند و هم با راهبردهای روان‌شناختی و سازمانی، زمینه‌های لازم را برای رشد مستقل و سالم دانش‌آموز فراهم آورد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش، کلیه ابعاد و مؤلفه‌های وابستگی تحصیلی دانش‌آموزان به والدین در دوره آموزش مجازی را نشان داد و الگوی پارادایمی آن را ارائه نمود. نتایج پژوهش در پاسخ به سؤال اول پژوهش نشان داد یکی از مهم‌ترین معضلاتی که آموزش مجازی ایجاد می‌کند، ایجاد وابستگی تحصیلی است؛ و نشانه‌های وابستگی تحصیلی، که پدیده محوری پژوهش حاضر است، خود شامل ۲ مقوله اصلی «نمادهای رفتارشناختی» و «نمادهای روان‌شناختی» است؛ نمادهای رفتارشناختی شامل «وابستگی»، «کاهش روابط اجتماعی»، «تمرکزگریزی» و «مسئولیت‌گریزی»؛ و همچنین نمادهای روان‌شناختی نیز شامل «تنش‌های روانی» و «کاهش اعتمادبه‌نفس» است. نتایج این پژوهش با برخی پژوهش‌ها مرتبط است، از جمله مصیبه‌آردکانی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود نشان دادند درگیری زیاد والدین در امور تحصیلی فرزندان، مثل همراهی در کلاس مجازی، انجام تکالیف فرزندان و تکرار و تمرین درس‌ها با آن‌ها در دوران آموزش مجازی، مشکلی است که همه خانواده‌ها با آن درگیر بودند. همچنین، برخی از دانش‌آموزان مایلند هنگام آموزش مجازی یکی از والدین را کنار خود داشته باشند و از راهنمایی‌های او استفاده کنند. اگر خانواده مدیریت درستی نداشته باشد، باعث وابستگی به مادر می‌شود و دانش‌آموز نمی‌تواند به تنهایی تکالیف خود را انجام دهد و با حضوری شدن مدارس ممکن است نتواند از عهده تکالیفش برآید. بر اساس میرزایی و حیدری (۱۴۰۲) آموزش مجازی، با وجود مزایای قابل توجه، معایبی همچون ایجاد وابستگی تحصیلی در دانش‌آموزان را ایجاد می‌کند که می‌تواند بر پیشرفت تحصیلی آن‌ها تأثیر منفی بگذارد. در تبیین این یافته می‌توان گفت در آموزش مجازی، نبود حضور فیزیکی معلم و همسالان، کاهش نظارت مستقیم، و فضای یادگیری نامتمرکز در خانه باعث کاهش فرصت‌های کسب استقلال تحصیلی در دانش‌آموزان شده و آنان را به سمت وابستگی به والدین یا سایر بزرگسالان سوق می‌دهد. از سوی دیگر، فقدان تعاملات اجتماعی غنی و بازخورد فوری، همراه با مواجهه طولانی‌مدت با صفحه نمایش، زمینه‌ساز ایجاد اضطراب، کاهش تمرکز، و تضعیف اعتمادبه‌نفس می‌شود؛ در نتیجه، دانش‌آموزان نه تنها در یادگیری، بلکه در رشد عاطفی و اجتماعی نیز دچار اختلال می‌گردند و الگوهای رفتاری و روان‌شناختی ناسازگار، که در قالب «وابستگی تحصیلی» خلاصه می‌شود، در آنان تثبیت می‌یابد. نقش خانواده در مدیریت استفاده دانش‌آموزان از فضای مجازی و حمایت تحصیلی از آن‌ها در این شرایط بسیار مهم است. همچنین بهبود زیرساخت‌های آموزش مجازی و آمادگی ذهنی معلمان برای تدریس در این فضا می‌تواند در بلندمدت بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مؤثر باشد.

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، شرایط علی شامل عواملی است که به‌طور مستقیم به پدیده اصلی - وابستگی تحصیلی - منجر می‌شوند. در این پژوهش، موجبات علی خود شامل ۱۰۲ گزاره، ۶ مقوله اصلی شامل علل روانی فزاینده، علل سنی، علل اقتصادی فزاینده، علل سیستمی فزاینده، علل سیستمی کاهنده و علل تربیتی کاهنده و همچنین ۱۲ مقوله فرعی شامل «عدم اطمینان به فضای مجازی»، «الگوهای رفتاری»، «نگرش تفننی به آموزش مجازی و راحت‌طلبی»، «ترس و اضطراب»، «خودمحوری و وسواس مادر»، «سن کم»، «ناتوانی مالی»، «کاستی‌های آموزشی»، «آموزش مجازی حرفه‌ای»، «تشویق» و «نظارت و ارتباط اولیا و مربیان» و «آموزش مسئولیت» بود. احمدی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی و فهم تجارب زیسته معلمان از آموزش مجازی در دوره متوسطه» یافته‌هایی از جمله عدم آشنایی دانش‌آموزان با آموزش مجازی، به سخره گرفتن آموزش مجازی، عدم درگیری دانش‌آموزان در آموزش مجازی، نبود روش مناسب برای آموزش مجازی، نبود منابع مناسب، نبود نرم‌افزار مناسب، عدم انتقال صحیح محتوا، عینی نبودن محتوا، عدم ارتباط مستقیم معلم و دانش‌آموز، درگیری ناقص والدین در تربیت دانش‌آموزان، به دوش گرفتن بخش زیادی از تکالیف، و محروم شدن دانش‌آموز از جو تربیتی

مدرسه را ارائه نمود. در پژوهش حاضر، گزاره‌هایی چون جدی نگرفتن این نوع آموزش و ارتباط مستقیم و مؤثر نداشتن دانش‌آموزان با معلم، کیفیت پایین تدریس‌ها و آشنا نبودن معلمان با تدریس در فضای مجازی و دخالت‌ها و وسواس‌های بی‌مورد والدین از مواردی بود که مادران دانش‌آموزان به آن اذعان داشته‌اند. به‌طور کلی در تبیین این یافته می‌توان گفت وابستگی تحصیلی در آموزش مجازی ریشه در تعامل عوامل روانی، تربیتی، اقتصادی و سیستمی دارد، از جمله ضعف زیرساخت‌های آموزشی، دخالت افراطی والدین و نگرش تفننی به یادگیری. این عوامل، همراه با کاهش ارتباط مستقیم معلم و دانش‌آموز و فقدان جو تربیتی مدرسه، استقلال تحصیلی را تضعیف و وابستگی را تقویت می‌کنند؛ بنابراین، کاهش این وابستگی مستلزم اصلاح نظام‌مند آموزش مجازی و هدایت نقش خانواده به سمت حمایت هوشمند است. در نهایت، توجه به این عوامل و بهبود شرایط آموزشی و روانی دانش‌آموزان می‌تواند به ارتقای کیفیت تحصیل و کاهش افت تحصیلی کمک کند. به منظور دستیابی به این هدف، لازم است که برنامه‌های آموزشی و حمایتی به‌گونه‌ای طراحی شوند که به نیازهای متنوع دانش‌آموزان پاسخ دهند و محیطی مثبت و انگیزشی برای یادگیری فراهم آورند.

در پاسخ به سؤال سوم پژوهش، شرایط مداخله‌گر از جمله اموری است که پدیده‌ها و راهبردها تحت تأثیر آن قرار می‌گیرند. درواقع، شرایط علی پدیده وابستگی تحصیلی در شرایط مداخله‌گر محیطی شکل می‌گیرد؛ در نتیجه، توضیح نحوه برخورد والدین و معلمان دانش‌آموزان درگیر این پدیده نیاز به فهم شرایط مداخله‌گر محیطی دارد. شرایط مداخله‌گر محیطی این پژوهش شامل ۲۹ گزاره، ۵ مقوله اصلی شرایط ارتباطی، شرایط روانی، شرایط غیرمنعطف، شرایط شغلی و مالی، شرایط تحصیلی، و ۷ مقوله فرعی «انزوای اجتماعی»، «کمال‌گرایی»، «اضطراب و سرخوردگی»، «عدم انعطاف»، «پایگاه اجتماعی»، «محیط مدرسه» و «توانمندی معلم» بود. محمدی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که قرنطینه خانگی باعث کاهش تعاملات اجتماعی، تعطیلی مدارس و عدم مشارکت با همسالان و به هم ریختن خودتنظیمی و تحرک کم در خانه، و ترس از ابتلا به بیماری باعث به وجود آمدن اختلال استرس و اضطراب و پدید آمدن علائم افسردگی در کودکان و نوجوانان می‌شود. این یافته‌ها تا درصد زیادی در این پژوهش نیز احصا شده است؛ به‌طوری که والدین اذعان داشتند مطرح نبودن محیط اجتماعی در زمان کرونا و آموزش مجازی باعث دور شدن فرزندان از محیط اجتماعی و فضای اجتماعی مدرسه شده است. در شرایط مداخله‌گر محیطی، انزوای اجتماعی، با ۹ کد باز و زیرمجموعه شرایط ارتباطی، فراوانی بیشتری داشته. در تبیین این یافته می‌توان گفت شرایطی که نحوه تعامل دانش‌آموز را رقم می‌زند می‌تواند باعث حضور فعال اجتماعی و یا انزوای او گردد و همین عامل به نوبه خود نیز باعث ایجاد شخصیت وابسته می‌شود. در دورانی که آموزش مجازی محور اصلی آموزشی در ایران بود، به دلیل شرایط خاص بهداشتی، دانش‌آموزان از محیط و تعاملات اجتماعی محروم شده بودند. این موضوع باعث شد تا کودکان بیش‌ازپیش به والدین خود وابسته، و با محیط بیرون بیگانه شوند. در شرایطی که تعاملات اجتماعی کاهش می‌یابد، مانند دوران قرنطینه، کودکان ممکن است از فرصت‌های یادگیری اجتماعی محروم شوند و این امر می‌تواند به افت تحصیلی و بروز اضطراب منجر شود. بنابراین، توجه به این شرایط، ارائه حمایت‌های لازم از سوی والدین و معلمان می‌تواند به بهبود وضعیت تحصیلی و روانی دانش‌آموزان کمک کند.

در پاسخ به سؤال چهارم پژوهش، شرایط زمینه‌ای مؤثر بر وابستگی تحصیلی شامل ۲ مقوله اصلی شرایط شخصیتی با زیرمقوله‌های «شخصیت وابسته»، «اضطراب»، «عدم اعتماد به نفس» و «شخصیت کمال‌گرا»، و شرایط خانوادگی با زیرمقوله‌های «خانواده کنترل‌گر»، «خانواده احساس‌محور»، «خانواده مدبر»، «خانواده کمال‌گرا»، «خانواده شاد»، «شرایط شغلی و تحصیلی مادر»، «خانواده پرجمعیت»، «خانواده سالم (روانی)»، «خانواده مرفه» و «مشارکت فرزندان» است. در شرایط زمینه‌ای، شخصیت وابسته، با ۱۱ گزاره و زیرمجموعه شرایط شخصیتی، پرتعداد بوده؛ این بدان معناست که شخصیت دانش‌آموزان به‌عنوان یک عامل کلیدی در تعیین وابستگی تحصیلی آن‌ها عمل می‌کند و زمینه وابستگی تحصیلی آن‌ها را فراهم کرده است. بنابراین، می‌توان گفت سبک‌های دلبستگی نقش بسیار مهمی در پیدایش این پدیده دارند. تحقیقات نشان می‌دهند که سبک‌های دلبستگی تأثیر مستقیمی بر عملکرد تحصیلی و انگیزه دانش‌آموزان دارند (جشیره و همکاران، ۱۴۰۲). در تبیین این یافته می‌توان گفت شرایط زمینه‌ای، پیش‌زمینه‌های درونی و خانوادگی را تشکیل می‌دهند

که وابستگی تحصیلی را ممکن یا تشدید می‌کنند. از سویی، ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموز، مانند وابستگی، اضطراب، کمال‌گرایی و کمبود اعتمادبه‌نفس، او را مستعد پذیرش کمک افراطی و فرار از مسئولیت می‌سازد؛ از سوی دیگر، ساختار و فرهنگ خانواده، چه کنترل‌گر و کمال‌گرا، چه احساس‌محور یا مدیریت‌شده، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری الگوهای حمایتی یا وابسته‌کننده دارند؛ بنابراین، وابستگی تحصیلی نه صرفاً ناشی از محیط آموزشی، بلکه حاصل تلاقی ویژگی‌های فردی دانش‌آموز و الگوهای تعاملی و اجتماعی-اقتصادی خانواده است. درک این ویژگی‌ها می‌تواند به معلمان و والدین کمک کند تا راهکارهای مؤثری برای کاهش وابستگی تحصیلی و بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان ارائه دهند. به‌منظور کاهش وابستگی تحصیلی، والدین می‌توانند، با فراهم کردن محیطی امن و حمایت‌گر، تشویق به استقلال و خودکفایی، و ایجاد فرصت‌های اجتماعی برای فرزندان، به بهبود عملکرد تحصیلی آن‌ها کمک کنند.

در پاسخ به سؤال پنجم پژوهش، بدیهی است که متناسب با هر پدیده محوری، راهبردهایی جهت حل و یا کاهش معضل شناسایی شده ارائه می‌شود. راهبردهای این پژوهش شامل ۴۱ گزاره، ۴ مقوله اصلی راهبرد قانون‌گذاری، راهبرد روان‌شناختی، راهبرد تشویق و تنبیه و راهبرد همیاری، و ۵ مقوله فرعی با شرح نظم‌بخشی، استقلال‌بخشی، تقویت اعتمادبه‌نفس، ایجاد انگیزه و پیوند اولیا و مربیان بود. والدین شرکت‌کننده در این پژوهش بر این باور بودند که راهبردهای قانون‌گذاری و استقلال‌بخشی می‌توانند به بهبود وضعیت فرزندان کمک کنند. راهبردهای شناسایی شده در این پژوهش پاسخی چندبعدی به معضل وابستگی تحصیلی محسوب می‌شوند. در میان این راهبردها، استقلال‌بخشی به‌عنوان مؤثرترین استراتژی برجسته می‌شود، چراکه کاهش دخالت مستقیم والدین و تشویق دانش‌آموز به برنامه‌ریزی و مسئولیت‌پذیری، زمینه رشد خودکارآمدی و کاهش وابستگی را فراهم می‌کند. این رویکرد تنها بر رفتار فردی دانش‌آموز متمرکز نیست، بلکه، با ترکیب راهبردهای روان‌شناختی، قانون‌گذاری خانوادگی و همکاری سیستماتیک مدرسه و خانواده، تحولی پایدار در الگوی یادگیری و رشد شخصیتی دانش‌آموز ایجاد می‌کند.

در پاسخ به سؤال ششم پژوهش، پیامدهای ناشی از وابستگی تحصیلی شامل: زیرمقوله افزایش مشغله و تنش‌های خانواده برای مقوله اصلی پیامدهای خانوادگی؛ زیرمقوله‌های تنش‌های ارتباطی، اضطراب، عدم اعتمادبه‌نفس، تفرد و عدم تمرکز برای مقوله اصلی پیامدهای روان‌شناختی؛ زیرمقوله‌های افت تحصیلی و ضعف پایه تحصیلی برای مقوله اصلی پیامدهای تحصیلی؛ و زیرمقوله بیماری جسمی برای پیامدهای جسمانی است. عدم اعتمادبه‌نفس، با ۲۵ شاهد گفتاری و مربوط به مقوله اصلی پیامدهای روان‌شناختی، بیشترین نتیجه وابستگی را ایجاد نموده است. نتایج برخی پژوهش‌ها نشان داد از پیامدهای روان‌شناختی پاندمی کرونا برای کودکان، مشکلات مربوط به سازگاری و افسردگی و اختلال‌های روانی بود (چوب‌داری و همکاران، ۱۳۹۹؛ کیانی و حسین‌نژاد، ۱۴۰۰؛ ابوالمعالی‌الحسینی، ۱۳۹۹؛ Bignardi et al., 2021; Cost et al., 2021). همچنین برخی پژوهش‌ها نشان دادند درگیری زیاد والدین در تحصیلات فرزندان در آموزش مجازی چالش بزرگی برای خانواده‌ها ایجاد نموده و منجر به وابستگی تحصیلی فرزندان به والدین شده است (Lau & Lee, 2021) و مصیبی اردکانی و همکاران، ۱۴۰۰). بر اساس پژوهش Purwanto et al. (2020) نیز مشکلات ارتباطی و تعامل اجتماعی بین دانش‌آموزان از جمله پیامدهای آموزش مجازی در ایام کرونا بود. نتایج پژوهش شعبان‌نژادشانی (۱۴۰۲) نشان داد که خودکارآمدی تحصیلی با وابستگی به شبکه‌های مجازی در دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان بابل رابطه منفی معناداری دارد. در خصوص آسیب‌های آموزش مجازی، با تأکید بر وابستگی تحصیلی فرزندان به والدین، نیاز است چند جنبه مورد بحث قرار گیرد:

۱. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزانی که والدین آن‌ها افرادی آگاه و باسواد هستند و بهتر به راهنمایی آن‌ها می‌پردازند بیشتر است (قارزی و همکاران، ۱۴۰۲). درحالی‌که برخی از انواع مشارکت والدین ارتباط مثبتی با پیشرفت تحصیلی نشان داده‌اند، برخی از انواع دیگر ارتباط منفی یا صفر را ثابت کرده‌اند (Erdem et al., 2020). از این رو می‌توان گفت والدین از شرایط یکسانی برخوردار نیستند و تأثیرگذاری آن‌ها متفاوت است؛ والدینی که از سواد لازم برخوردار نیستند ممکن است به علت عدم آشنایی نتوانند تأثیرات مثبت آموزشی، فرهنگی و تربیتی بر فرزندانشان بگذارند.

۲. تحصیل در مدرسه و تجربه یک بافت آموزشی، فرهنگی، اجتماعی واقعی در رشد دانش‌آموزان بسیار تأثیرگذار خواهد بود که با آموزش مجازی در خانه عملاً این فرصت از دانش‌آموز سلب می‌شود. نظریه رشد شناختی-اجتماعی ویگوتسکی^۱ بر تعامل بین افراد و فرهنگی که در آن زندگی می‌کنند تأکید دارد؛ به‌صورتی که یادگیری انسان را فرایندی اجتماعی می‌داند که به‌طور قابل‌توجهی مربوط به فعل و انفعالاتی است که در کلاس‌های درس بین دانش‌آموزان و معلمان رخ می‌دهد و با دوستی و حمایت معلم، سطح یادگیری دانش‌آموزان بهبود می‌یابد. بر این اساس، در دهه‌های گذشته، معلمان و متخصصان حوزه تعلیم و تربیت به طراحی محیط‌های سازنده‌گرایی مبتنی بر اندیشه‌های ویگوتسکی و پیازه روی آورده‌اند (Nie & Lau, 2010). بنابراین، تعامل معلم و دانش‌آموزان در مدرسه از عوامل مؤثر در در رشد شناختی، عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان می‌باشد که در دوران کرونا و با وجود کلاس‌های مجازی، این ارتباط و تعامل مستقیم بسیار کم‌رنگ شد.

۳. در دوره ابتدایی، دانش‌آموز بدون کمک والدین نمی‌تواند از محیط مجازی استفاده کند و این به مرور زمان دانش‌آموزان را به والدین وابسته می‌کند. نتایج پژوهش کیانی و حسین‌نژاد (۱۴۰۰) نشان داد وابستگی دانش‌آموزان ابتدایی به والدین، که ناشی از آموزش مجازی در دوران کرونا بوده، بیش‌ازپیش خودش را نشان داده است.

۴. آموزش مجازی به کمک والدین می‌تواند تحت تأثیر سبک‌های تربیتی والدین^۲ قرار گیرد و وابستگی‌ها را تشدید کند. Stendler (1954) اذعان می‌کند که یک وابستگی غیرمعمول و قوی ممکن است از طریق مادری بیش‌ازحد محافظ، که به رفتار وابسته پاداش می‌دهد و استقلال را دلسرد می‌کند، به وجود آید و این فرضیه را مطرح کرد که ممکن است از طریق استرس غیرعادی، که در یک دوره رخ می‌دهد، کودک بیشتر به مادرش روی آورد و عادت وابستگی بیش‌ازحد در او ایجاد شود.

۵. اضطراب یکی از عوامل مؤثر در وابستگی تحصیلی است. آموزش مجازی در ایران به دلیل شرایط به‌وجودآمده باعث شد تا دانش‌آموزان امنیت روانی‌ای که در آموزش حضوری داشتند را نداشته باشند. دانش‌آموزان اذعان داشتند که اضطراب در فضای مجازی بسیار زیاد است و در این نوع آموزش احساس تنهایی می‌کنند، درحالی‌که در کلاس با همکلاسی‌ها ارتباط صمیمانه دارند (صفری‌شالی و اسلامی، ۱۴۰۲). هنگامی که انگیزه وابستگی ایجاد می‌شود، توجه و حضور والدین باعث تسکین این درد می‌شود، و تهدید به از دست دادن توجه و حضور والدین، ترس یا اضطراب را به بخشی جدایی‌ناپذیر از وابستگی تبدیل می‌کند.

در مجموع، وابستگی تحصیلی و چالش‌های یادگیری مجازی می‌تواند پیامدهای منفی متعددی در ابعاد خانوادگی، روان‌شناختی، تحصیلی و جسمانی داشته باشد. توجه به این پیامدها و ارائه راهکارهای مناسب توسط مدارس و خانواده‌ها می‌تواند به کاهش آسیب‌های ناشی از این وابستگی کمک کند. نهایت اینکه، بر اساس نتایج مذکور، موضوع وابستگی پدیده‌ای است که وجهه‌ای نهادی و روان‌شناسانه دارد؛ در واقع، مجموع عوامل روانی و نهادی می‌توانند موجبات ایجاد این پدیده را مهیا کنند، ضمن اینکه درمان وابستگی نیز به همین جنس تعامل، یعنی روان‌شناختی و نهادی، نیاز دارد.

محدودیت‌ها

برخی از محدودیت‌های پژوهش عبارت‌اند از:

- پژوهش حاضر به روش کیفی (گردد تئوری) صورت‌گرفته است که نتایج آن ممکن است قابلیت تعمیم به جامعه بزرگ‌تر را نداشته باشد.
- جامعه شرکت‌کننده عمدتاً ساکن شهر یزد بودند و فرزندانشان در مدارس دولتی تحصیل می‌کردند؛ به همین سبب ممکن است نتایج به‌دست‌آمده برای سایر گروه‌ها یا مناطق صدق نکند.
- پژوهش حاضر مفهوم وابستگی تحصیلی را در دانش‌آموزان دبستانی بررسی کرده است و برای پایه‌های تحصیلی بالاتر قابلیت تعمیم ندارد.
- عدم بهره‌مندی از نظرات معلمان نیز، با توجه به ارتباط مستقیم آن‌ها با پدیده وابستگی تحصیلی در مدارس، جزو محدودیت‌ها محسوب می‌شود. وجود نظرات معلمان می‌تواند الگو و استنباط‌های دیگری ایجاد نماید.

1. Vygotsky

2. parenting style

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

- بر اساس موجبات علی مدل پژوهش، خودمحوری و وسواس مادران در امر تحصیلی فرزندانشان و همچنین کاستی‌های آموزشی آموزش مجازی مورد بررسی گسترده‌تر قرار گیرد.
- بر اساس شرایط مداخله‌گر مدل پژوهش، تمرکز بر شرایط ارتباطی دانش‌آموزان و شرایط روانی آن‌ها و نقش آن بر شکل‌گیری راهبردها و پدیده محوری می‌تواند موضوع تحقیقات بعدی پژوهشگران باشد.
- همچنین علل افزایش وابستگی تحصیلی نسبت به سال‌های گذشته از دیدگاه معلمان و والدین بررسی شود. پژوهش حاضر از دیدگاه مادران بررسی شد؛ پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی، وابستگی تحصیلی از دیدگاه معلمان مدارس نیز بررسی شود.
- همچنین پژوهش حاضر در بین مادران دانش‌آموزان دختر و پسر اجرا گردید؛ پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی دیدگاه مادران به صورت تفکیک جنسیتی بررسی شود و تأثیر جنسیت نیز مورد بررسی قرار گیرد.

پیشنهادهای کاربردی

- بررسی معایب آموزش مجازی در ایران و ایجاد روش‌های مؤثر آموزشی در آموزش مجازی برای کاهش بروز وابستگی تحصیلی؛
- ایجاد دوره‌های کاربردی برای معلمان به منظور تنظیم رفتار آن‌ها در آموزش غیرحضوری؛
- گسترش ماهرانه و حرفه‌ای حلقه‌های ارتباطی میان معلمان مدارس و حتی شهرهای مختلف به منظور تبادل تجربه؛
- توجه به نقش خانواده در پیشگیری و مدیریت بروز وابستگی تحصیلی و اهمیت ارتباط خانه و مدرسه؛ مناسب است که تدابیر به‌روز و کارآمدی جهت گسترش پیوند میان اولیا و مربیان در نظر گرفته شود؛
- برگزاری دوره‌های تربیتی و روان‌شناسی برای والدین و معلمان مدارس برای شناخت و بهبود وضعیت.

مشارکت نویسندگان

این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول است و مشارکت نویسندگان در این مقاله به شکل زیر می‌باشد:

نویسنده اول: تنظیم طرح پژوهش، گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها، ارائه یافته‌ها و تجزیه و تحلیل نتایج؛

نویسنده دوم: استاد راهنمای پایان‌نامه، راهنمایی جهت طراحی پژوهش، نظارت بر کلیه مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج پژوهش، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله؛

نویسنده سوم: استاد مشاور پایان‌نامه، مشاوره جهت طراحی پژوهش، نظارت بر کلیه مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج پژوهش، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله؛

نویسنده چهارم: مطالعه و بازبینی پژوهش، مشارکت در استخراج مقاله از پژوهش، و مشارکت در طراحی، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی را در این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

حمایت مالی

این پژوهش هیچ‌گونه حمایت مالی از سوی هیچ سازمان یا نهادی دریافت نکرده است.

تشکر و قدردانی

نویسندگان مقاله از کلیه مشارکت‌کنندگانی که در طی فرایند پژوهش همکاری نمودند کمال تقدیر و تشکر را به عمل می‌آورند.

منابع

- ابوالمعالی‌الحسینی، خدیجه. (۱۳۹۹). پیامدهای روان‌شناختی و آموزشی بیماری کرونا در دانش‌آموزان و راهکارهای مقابله با آن‌ها. *روان‌شناسی تربیتی*، ۱۶(۵۵)، ۱۵۷-۱۹۳. [لینک]
- احمدی، لیلا. (۱۴۰۱). واکاوی دغدغه معلمان از آموزش مجازی در دوره متوسطه (یک مطالعه پدیدارشناسانه). *رویکردی نو بر آموزش کودکان*، ۴(۱)، ۳۵-۴۱. [لینک]
- بازرگان، عباس. (۱۳۹۳). *مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته، رویکردهای متداول در علوم رفتاری*. تهران: دیدار. [لینک]
- ثمری‌صفا، جعفر؛ آذیر، راحله. (۱۴۰۰). اثربخشی امیددرمانی بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان در دوران کرونا. *بیستمین همایش علمی انجمن مشاوره ایران*، تهران. [لینک]
- جامی‌رودی، عبدالغفور؛ جامی‌رودی، توفیق؛ جامی‌رودی، توحید. (۱۳۹۹). بایسته‌ها و چالش‌های مناسبات انسانی آموزش مجازی در دوران کرونا و پساکرونا. *فلسفه کودک*، ۶(۱)، ۳۳-۴۲. [لینک]
- جشیره، مجید؛ آغول، فائزه؛ ملازهی بهار، معاذ؛ آرون، عارفه. (۱۴۰۲). بررسی رابطه سبک‌های دلبستگی و سبک‌های هویت با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان چابهار. *اولین کنفرانس بین‌المللی حقوق، مدیریت، علوم تربیتی، روان‌شناسی و مدیریت برنامه‌ریزی آموزشی*، تهران. [لینک]
- چوب‌داری، عسگر؛ نیک‌خو، فاطمه؛ فولادی، فاطمه. (۱۳۹۹). پیامدهای روان‌شناختی کروناویروس جدید (کووید ۱۹) در کودکان: مطالعه مروری نظام‌مند. *روان‌شناسی تربیتی*، ۱۶(۵۵)، ۵۵-۶۸. [لینک]
- حاجی‌زاده، انور؛ عزیزی، قادر؛ کیهان، جواد. (۱۴۰۰). تحلیل فرصت‌ها و چالش‌های آموزش مجازی در دوران کرونا: رهیافت توسعه آموزش مجازی در پساکرونا. *تدریس پژوهی*، ۹(۱)، ۱۷۴-۲۰۴. [لینک]
- دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، مهدی؛ آذر، عادل. (۱۳۹۲). *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکرد جامع*. نشر صفار. [لینک]
- رضی‌نژاد، محمد؛ عظیمی، محمد. (۱۴۰۱). مقایسه تأثیر آموزش مجازی با آموزش حضوری بر عملکرد دانش‌آموزان. *چهارمین کنگره ملی نوآوری و تحقیق در روان‌شناسی و تعلیم و تربیت اسلامی*، تهران. [لینک]
- سلیمی، سمانه؛ فردین، محمدعلی. (۱۳۹۹). نقش ویروس کرونا در آموزش مجازی، با تأکید بر فرصت‌ها و چالش‌ها. *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ۸(۲)، ۴۹-۶۰. [لینک]
- شعبان‌نژادشانی، مریم؛ ساداتی، سیده زهرا؛ فیروزبخت، مژگان. (۱۴۰۲). رابطه خودکارآمدی تحصیلی با وابستگی به شبکه‌های مجازی در دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهرستان بابل. *هفتمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات میان رشته‌ای علوم بهداشتی، روان‌شناسی، مدیریت و علوم تربیتی*. [لینک]
- صفری‌شالی، رضا؛ اسلامی، مجتبی. (۱۴۰۲). فرصت‌ها و آسیب‌های آموزش مجازی برای دانش‌آموزان در دوران اپیدمی کووید-۱۹. *تدویم و تغییر اجتماعی*، ۲(۲)، ۳۹۵-۴۱۴. [لینک]
- عاشوری‌نالکیاشری، هاجر. (۱۴۰۱). تحلیل و بررسی پیامدهای گسترش نفوذ فضای مجازی بر آموزش و یادگیری در وضعیت کرونایی و پساکرونا؛ با رویکرد فراترکیب. *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی*، ۱۱(۳)، ۹۷-۱۳۳. [لینک]
- قارزی، زهرا؛ بهرآبادی، جواد؛ بهرآبادی، سعیده سادات. (۱۴۰۲). بررسی نقش والدین در پیشرفت و بهبود یادگیری دانش‌آموزان. *دومین همایش علمی پژوهش‌مند، بندرعباس*. [لینک]
- کردلو، محسن؛ مرادی، امیر. (۱۴۰۰). بررسی فرصت‌ها و چالش‌های آموزش مجازی در دوران کرونا با تأکید بر شبکه‌های مجازی (شاد) و ارائه راهکارهایی برای اثربخشی آموزش مجازی. *سیزدهمین همایش ملی آموزش*، تهران. [لینک]

- کیانی، عصمت؛ حسین‌نژاد، حسین. (۱۴۰۰). تأثیر کرونا بر آموزش پایه اول ابتدایی (مطالعه موردی رضایت والدین). *مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری*، ۳(۷)، ۱۲۵-۱۳۰. [[لینک](#)]
- محمدی، امیرمحمد؛ عظیمی، محمد؛ میرزاپور، بهمن. (۱۴۰۱). کرونا و پیامدهای روان‌شناختی آن در کودکان و نوجوانان. دومین همایش ملی روان‌شناسی بالینی کودک و نوجوان، اردبیل. [[لینک](#)]
- مصیبی‌اردکانی، ملیحه؛ رضاپورمیرصالح، یاسر؛ بهجتی اردکانی، فاطمه. (۱۴۰۰). مشکلات و چالش‌های آموزش مجازی در دوران شیوع ویروس کرونا در مقطع ابتدایی. *آموزش پژوهی*، ۷(۲۷)، ۸۷-۱۰۸. [[لینک](#)]
- میرزایی، فریبالسادات؛ حیدری، مرضیه. (۱۴۰۲). بررسی رابطه بین شاخص‌های آموزش مجازی معلمان با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر آباد. *فناوری آموزش*، ۱۷(۳)، ۵۶۱-۵۷۲. [[لینک](#)]

References

- AbolmaaliAlhosseini, Kh. (2020). Psychological and instructional consequences of Corona disease (Covid-19) and coping strategies with them. *Educational Psychology*, 16(55), 157-193. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Ahmadi, L. (2022). Analyzing teachers' concerns about virtual secondary education (a phenomenological study). *A New Approach to Children's Education Quarterly*, 4(1), 35-41. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Altunsoy, S., Çimen, O., Ekici, G., Atik, A. D., & Gökmen, A. (2010). An assessment of the factors that influence biology teacher candidates' levels of academic self-efficacy. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2377-2382. [\[Link\]](#)
- AshouriNalkiashari, H. (2022). Education and learning in Corona and post-Corona conditions: With meta-synthesis approach. *Educational and Scholastic Studies*, 11(3), 97-133. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Bazargan, A. (2014). *An introduction to qualitative and mixed methods research: Common approaches in behavioral sciences*. Tehran: Didar. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Bignardi, G., Dalmaijer, E. S., Anwyl-Irvine, A. L., Smith, T. A., Siugzdaite, R., Uh, S., & Astle, D. E. (2021). Longitudinal increases in childhood depression symptoms during the COVID-19 lockdown. *Archives of Disease in Childhood*, 106(8), 791-797. [\[Link\]](#)
- Bryman, A. (2001). *Social research method*. Oxford University Press. [\[Link\]](#)
- Choobdari, A., Nikkhoo, F., & Fooladi, F. (2020). Psychological consequences of new Coronavirus (Covid 19) in children: A systematic review. *Educational Psychology*, 16(55), 55-68. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Chuma, J. C. S., & Jácome, C. S. M. (2024). Difficulties during virtual education with students during the confinement by the Covid-19 pandemic in Cañar, Ecuador. *Salud, Ciencia y Tecnología*, 4, 1-9. [\[Link\]](#)
- Cost, K. T., Crosbie, J., Anagnostou, E., Birken, C. S., Charach, A., Monga, S., & Korczak, D. J. (2021). Mostly worse, occasionally better: Impact of COVID-19 pandemic on the mental health of Canadian children and adolescents. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 1-14. [\[Link\]](#)
- D'amore, R. M., Halpern, A. N., Reed, L. R., & Gorey, K. M. (2023). Mental health problems among elementary school students mandated to e-learning: A COVID-19 rapid review caveatmandated to e-learning: A COVID-19 rapid review caveat. *International Journal of School Social Work*, 18(2), 1-19. [\[Link\]](#)
- Danaeefard, H., Alvani, M., & Azar, A. (2013). *Qualitative research methodology in management: A comprehensive approach*. Saffar Publishing. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Engin, G. (2020). An examination of primary school students' academic achievements and motivation in terms of parents' attitudes, teacher motivation, teacher self-efficacy and leadership approach. *International Journal of Progressive Education*, 16(1), 257-276. [\[Link\]](#)
- Erdem, C., & Kaya, M. (2020). A meta-analysis of the effect of parental involvement on students' academic achievement. *Learning for Development*, 7(3), 367-383. [\[Link\]](#)
- Foulerton, E., Clarke, S., Parnell, K., & Singh, A. (2023). Therapies in action: Enhanced virtual education program by neonatal network Allied Health Professionals. *Neonatal Nursing*, 29(2), 405-408. [\[Link\]](#)
- Gharzi, Z., Behrabadi, J., & Behrabadi, S. S. (2023). Examining the role of parents in the progress and improvement of students' learning. The Second Researcher Scientific Conference, Bandar Abbas. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Hajizadeh, A., Azizi, G., & Keyhan, G. (2021). Analyzing the opportunities and challenges of e-learning in the Corona era: An approach to the development of e-learning in the post-Corona. *Research in Teaching*, 9(1), 174-204. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Hill, C. (2014). *An examination of the effectiveness of the Louisiana GEAR UP program in promoting self-efficacy, improving academic achievement and increasing teachers' aspirations for their students*. Doctoral dissertation, Louisiana Tech University. [\[Link\]](#)
- JamyRoudy, A. Gh., JamyRoudy, T., & JamyRoudy, T. (2021). Virtual education in Corona and post-Corona period: Human relations and challenges. *Philosophy and Children*, 6(1), 33-42. [\[Link\]](#) [In Persian]

- Jashireh, M., Aghool, F., Mollazehi Bahar, M., & Aroun, A. (2023). Investigating the relationship between attachment styles and identity styles with academic achievement of students in Chabahar. The First International Conference on Law, Management, Educational Sciences, Psychology and Educational Planning Management, Tehran. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Kiani, E., & Hossein-Nezhad, H. (2021). The impact of COVID-19 on first grade primary education (a case study of parental satisfaction). *Studies and Research in Behavioral Sciences*, 3(7), 125-130. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Kordlou, M., & Moradi, A. (2021). Examining the opportunities and challenges of virtual education during the COVID-19 pandemic with emphasis on virtual networks (SHAD) and providing solutions for the effectiveness of virtual education. 13th National Education Conference, Tehran. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Lau, E. Y. H., & Lee, K. (2021). Parents' views on young children's distance learning and screen time during COVID-19 class suspension in Hong Kong. *Early Education and Development*, 32(6), 863-880. [\[Link\]](#)
- Li, Q., Guan, X., Wu, P., Wang, X., Zhou, L., Tong, Y., ... & Feng, Z. (2020). Early transmission dynamics in Wuhan, China, of novel coronavirus-infected pneumonia. *New England journal of medicine*, 382(13), 1199-1207. [\[Link\]](#)
- Manohar, L. (2024). Exploratory study on the impact of online virtual classroom education on physical & mental health and development of social skills of children. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, 29(10), 38-48. [\[Link\]](#)
- Maximova, K., Khan, M. K., Dabravolskaj, J., Maunula, L., Ohinmaa, A., & Veugelers, P. J. (2022). Perceived changes in lifestyle behaviours and in mental health and wellbeing of elementary school children during the first COVID-19 lockdown in Canada. *Public Health*, 202, 35-42. [\[Link\]](#)
- Mirzaei, F., & Heydari, M. (2023). The study of the relationship between teachers' virtual education indicators and academic achievement of Abadeh primary school students. *Technology of Education Journal (TEJ)*, 17(3), 561-572. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Mohammadi, A. M., Azimi, M., & Mirzapour, B. (2022). Corona and its psychological consequences in children and adolescents. 2nd National Conference on Clinical Child and Adolescent Psychology, Ardabil. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Mosayebi, M., Rezapour Mirsaleh, Y., & Behjati, F. (2021). The problems and challenges of virtual education in elementary school during the outbreak of coronavirus. *Quarterly Journal of Education Studies*, 7(27), 87-108. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Nappo, R., Simeoli, R., Cerasuolo, M., Ciaramella, F., & Rega, A. (2024). The impact of COVID-19 on learning loss in elementary school students: A comparative study of academic performance across grades. *Education Sciences*, 14(12), 1396. [\[Link\]](#)
- Nie, Y., & Lau, S. (2010). Differential relations of constructivist and didactic instruction to students' cognition, motivation, and achievement. *Learning and Instruction*, 20(5), 411-423. [\[Link\]](#)
- Onyema, E. M., Eucheria, N. C., Obafemi, F. A., Sen, S., Atonye, F. G., Sharma, A., & Alsayed, A. O. (2020). Impact of Coronavirus pandemic on education. *Education and Practice*, 11(13), 108-121. [\[Link\]](#)
- Purwanto, A., Asbari, M., Fahlevi, M., Mufid, A., Agistiawati, E., Cahyono, Y., & Suryani, P. (2020). Impact of work from home (WFH) on Indonesian teachers' performance during the COVID-19 pandemic: An exploratory study. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 6235-6244. [\[Link\]](#)
- Razi Nejad, M., & Azimi, M. (2022). Comparing the effect of virtual education with in-person education on student performance. 4th National Congress on Innovation and Research in Psychology and Islamic Education, Tehran. [\[Link\]](#) [In Persian]
- Ren, Z., Xin, Y., Ge, J., Zhao, Z., Liu, D., Ho, R. C., & Ho, C. S. (2021). Psychological impact of COVID-19 on college students after school reopening: A cross-sectional study based on machine learning. *Frontiers in Psychology*, 12, 641806. [\[Link\]](#)
- Safari Shali, R., & Eslami, M. (2024). Benefits and barriers of the e-learning experience for students during the COVID-19 pandemic. *Social Continuity and Change (JSCC)*, 2(2), 395-414. [\[Link\]](#) [In Persian]

- Salimi, S., & Fardin, M. A. (2020). The role of Corona virus in virtual education, with an emphasis on opportunities and challenges. *Research in School and Virtual Learning*, 8(2), 49-60. [[Link](#)] [In Persian]
- Samari-Safa, J., & Azhir, R. (2021). The effectiveness of hope therapy on students' academic engagement during the COVID-19 pandemic. The 20th Scientific Conference of the Iranian Consulting Association, Tehran. [[Link](#)] [In Persian]
- Schunk, D. H. (1990). Goal setting and self-efficacy during self-regulated learning. *Educational Psychologist*, 25, 71–86. [[Link](#)]
- Sedaghatjou, M., Hughes, J., Liu, M., Ferrara, F., Howard, J., & Mammana, M. F. (2023). Teaching STEM online at the tertiary level during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 54(3), 365–381. [[Link](#)]
- Sejuti, S. J., & Banik, B. K. (2024). Educational vulnerability of children to the COVID-19 pandemic: A study in Rajshahi City, Bangladesh. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*, 8(8), 2074-2085. [[Link](#)]
- Shabannejadshani, M., Sadati, S. Z., & Firouzbakhsh, M. (2023). The relationship between academic self-efficacy and addiction to virtual networks in female high school students in Babol. 7th International Conference on Interdisciplinary Studies in Health Sciences, Psychology, Management and Educational Sciences. [[Link](#)] [In Persian]
- Stendler, C. B. (1954). Possible causes of overdependency in young children. *Child Development*, 25(2), 125-146. [[Link](#)]
- Strauss, A. L., & Corbin, J. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage. [[Link](#)]
- Takash, H. M., Mu'tasem, M., & Al Momani, W. A. (2024). The impact of distance learning during the Corona pandemic on the mental health of primary school students. *Ecohumanism*, 3(7), 840-848. [[Link](#)]